LILLI SUBURG

MAARJA JA EEVA

EESTI KIRJANDUSE
SELTSI KIRJASTUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
KOOLIKIRJANDUSE-TOIMKOND

NOORSOO KIRJAVARA NR. 138
EESTI AUTORITE SEERIA

LILLI SUBURG

MAARJA JA EEVA,

ehk

Suguluse truudus ja armastus mehe vastu

Teine trükk

Redigeerinud **A. Raud**

1 9 2 7
EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS
TARTUS

G. Roht'i trükk, Tartus 1927

Mõni sõna eeskõneks.

Soovida oleks, et kes seda raamatukest siin loeb, ennast enne Liina eluloogaga tutvustaks, kui ta seda veel ei ole teinud, sest et seda raamatukest siin tuleb võtta kui Liina jätkuks. Ta soovib kõige pealt neile, kes „Liinat“ muidu nimetanud „üheks sakste vastu vihale kihutajaks looks“, ühes luulepildis veel laiemalt ja selgemalt, kui seda juba „Liinas“ eneses sündinud, üles näidata, missugusele elule, missugustele tegudele Liina saksakoolides koolitatud eesti naisterahvast äratada, vaimustada tahtnud. Ja loodan, et „Liina“ vaenlased „Maarja ja Eeva“ kallal mitte enam nii palju vaeva ei näe, kui nad enesele esimese sisu kallal, millest nad kõigest jõust ja väest tea mis põrgulikke vaimusid ilmale kiskuda püüdsid, on teinud. Veel enam loodan aga, et minu armsad eesti õed, olgu nad ka tea mis kõrge saksa seisuse auläike taha ära peidetud, siiski „Maarja ja Eeva“ sõbratarideks heitma saavad, kuidas nii mitmed „Liinaga“ on sõbrustanud.

L. S.

I.

Jaani-laupäevane päike on juba looja minemas; ta sära kullatab veel korra nagu jumalagajätmiseks rohelist ilmamaad, — kõige rohkem aga Jaani ja Liina kaunist elupaika, kus täna inimeste rõõm ja ilu looduse ilu ja priskusega võidu on õitsmas. Tore elumaja, küll juba mõnikümmend aastat vana, läigib siiski kui noorik roheliste ja kirjude lillevanikutega ehitud lõhnava looduse soojas rüppes. Tugev, mehine tamm keset hoovi muruplatsil kohiseb ja kahiseb pehmete tuuletiibade lehvitamisel. Punetavate roosipõõsaste ümber, sirelipuude varjul mängivad kilkavad lapsed. Mööda valge liivaga kaetud teeradasid, mis hoovi muruplatsilt ennast rohtaia puiestiku varjule harutavad ja lehthoonetesse ja lilleplatsidele juhivad, kõnnivad käsikäes või teineteise kaenlas, või ka troppides noormehed ja neiud juttu vestes ja heledasti naerdes — kõik pühapäevaseis ehteis.

Päike on, tulipuna palgel, oma sängi vajunud, ainult tema pilvekuue servad näitavad meile veel oma purpurpalistusi. Seal — krahhhh!!! — — mürrrrrr — !!! — — et aknaklaasid värisevad ja noored inimesed ning lapsed kohkudes seisma jäävad. — Veel üks: krahhhh — !!! ja mürrrrrr!!! — ja — kõik silmad vaatavad juba julgemini männiku poole, mis rohtaia taga jooksva jõeaasani ulatub. — Suur kahetiivane roheline värav, mis täna õitsvate lillede ja roheliste kuusekolla-vanikute kui ka kirjude lippude abil auväravaks ehitud, annab tema ette kokkukogunud noorrahva pilkudele ruumi kuni männiku ääreni sihtida.

Jälle krahhhh!!! — — ja mürrrrr — !!! ja siis — änniku põues ümiseb ikka alles müra vastu — lendavad susistades, praksatades, vikerkaare värvides särades tulepallid, vihud ja tähed üle männiku õõtsuva müüriserva taeva õhu lainetele. Seal õõtsuvad, säravad, muudavad nad endid mitmel korral, praksatavad veel korra ja siis kustuvad. Aga ikka jälle uuesti tõuseb pragin ja sära, ikka jälle uus tulepilt tuule lainetele.

Neiud, noormehed ja lapsed on juba ammugi auvärava läbi, üle jõe rohelise kumera silla, mille käsipuud ka vanikutega põimitud, rutanud aasale, kus nende naeru- ja rõõmukõla nüüd tulepiltidega ühes tuuletiivule tõuseb. Aga — miks jääb korraga kõik rõõmukisa ja kära vait? Miks pöörduvad kõik silmad auvärava poole tagasi? — Oh vaadake, mis imelik rong sealt läbi, üle silla männiku poole tuleb.

Eesotsas kaks vanakeste paari, mees ja naine käsikäes, pühapäevaseis riietes, hallid juuksed kui hõbekroonid neil peas läikimas, aga palgel ja silmis sügav rõõm ja igavene noorus. Kes need ausad vanakesed ometigi peaksid olema? — Ah, need on ju Jaani ja Liina vanemad — endine sepaisa oma abikaasaga ja tema käli, endine mõisarentnik F. oma naisega. — Ja nende järel? Kes käivad nende järel? — Need on ju Liina-Jaani ise, nende õnnelikud lapsed, kauni koha omanikud, kes täna oma hõbepulma päeva pühitsevad. Ja, kui ütlemata ilusad näivad nad oma peenikestes tarvastu rahvariietes! Kui osavalt paistavad Jaani mehise sirge keha liikmed tema pikast, peenikesest mustast kalevist, voolidega, punaste nööride ja kuldsete nööpidega kuuest; kui kaunisti Liina priske naisterahva kehavormid tema mustast kalevikampsunist! Tõesti! Et nad küll juba kakskümmend viis aastat tublis töös ja võitlemistes koos ära elanud, siiski õitseb nende nägudel, mille ilu veel mehe ilus kõrge kübar kui ka naise täna hõbepärjaga ehitud tanu kõrgendavad, tervise ja elava vaimu priskus.

Jah, täna on ju jaaniõhtu ja saab just kakskümmend viis aastat, kui Jaan oma Liina leidis, see on, kui tema järele kõigest südamest igatsevat armastajat, kel enam mujal rahu ega õnne loota polnud, kui üksnes veel tema truu armastaja rinna najal, tema kaitsvas kaenlas. Ja sellest tunnist saadik, mis teised kihluseks nimetavad, rehkendab Jaan ikka oma abielu hakatust, sest ta ütleb: sellest tunnist saadik hakkasime meie üht vaimlikku abielu elama, mis teineteist hädas ja rõõmus toetades ilmeksimata õnnes ühtjoont edasi on kestnud.

Aga rong? kuidas läheb siis rong edasi?

Hõbe-pruutpaari järele tuleb veel mitu õitsvat paari, ilus ja ehetes läikimas: Liina õed ja vennad oma abikaasadega ja veel mitu teist paari.

Kui rongi esimene ots silla peale astub, hakkab männikus üks nägemata mängukoor ilusat marssi mängima ja selsamal silmapilgul tõusevad männiku kohal põhjavirmaliste kiired vihkudes taeva alla, kus nad ennast tulemereks laiali laotavad, mis sealt nüüd oma purpurroosi-värvilisi jooni ja tilkasid inimeste, metsa ja rohelise aasa peale maha kallavad. Ja see on nõnda ilus näha, et lapsed oma käed taeva poole sirutavad, nagu tahaksid nad seda sära sealt oma sülle tõmmata.

Paarid liiguvad selle tulesära all, ilma sammude kärata, kui taevalikud kujud kuni istmeteni, mis ühele aasa kõrgemale kohale, pähklipõõsaste varjule samblast, kullerkuppude kuldsete nuppudega ehitud, üles on seatud. Jaani-Liinat istuvad keskpaika, kõige kõrgema istme peale, nende kõrvale nende vanemad ja siis järgemööda kõik teised paarid, kuidas istmeid leiavad.

„Vaata, Liina, kui ilus!“ ütleb seal Jaan, parema käega Liina kätt pigistades, teisega männiku poole näidates, mis neile just vastas: „vaata, kui ilus see transparent seal on!“

„Jah, mis suurt au nad selle läbi meile pakuvad!“ lisab Liina liigutatud südamega juurde.

Purpuriliste tähtedega seisab ju männiku mustja müüri serval kirjutatud „Jaan ja Liina, meie vahvad ja võidurikkad eestvõitlejad, elagu!“

Kas niisugune tänutunnistus ei võinud Jaani rõõmustada ja Liinat, tema truud kaasvõitlejat, südamest liigutada? Kas see ei pidanud nende mälestust vägisi mineviku teeradadele viima? — Nad vajuvad sügavaisse mõtteisse. — Aga neile ei anta palju aega mälestustesse süveneda.

Marss on lõpetatud. „Nad elagu, elagu!!“ hõiskavad seal, et männiku põu põrab ja vastu kõlab, mehised hääled muusika kõlaga ühes.

Jaani-Liinat tõusevad püsti, Jaan võtab kübara peast, lehvitab seda metsa poole ja hüüab, kui hõiskamine vaiksemaks jääb, liigutatud häälega: „Me täname!“

„Hurraaa! hurraaa!!“ kõlab talle seal veel vastu, ja siis jääb kõik vagusi.

Tulemeri taevalainetel hakkab aegamööda kustuma, öö hall kuub katab ilmamaad, ka orgusid, jõgesid ja aasu. Männikus algab tasase muusika saatel laulukoor:

„Mul isa lapses rääkis küll mitmel vaiksel ööl,
Kuis Eesti priiuspõlve on vihkand nende meel.
Kuis eesti rahva vaimu nad muljund mudasse,
Ja rahva orjakütkel siis heitnud hädasse.

Seal läks mu meel nii härdaks, et nuttes hüüdis hääl:
„Te', taara muistsed tuuled, oh tõuske jälle teal!“
Nüüd magab isa mullas ja meheks tõusnud ma,
Ei enam kurbuskeelel nüüd taha kaevata.
Sest Taara tammikutes veel kuulen kanget häält:
Kõik ennemuistsed tuuled ei ole kadund sealt!“

(C. R. Linnutaja.)

Juba viimastel laulusõnadel sünnib jälle üks imelik asi: just transparendi kohalt hakkab männiku sein eest ära vajuma ja — peagi paistab vaatajaile metsarüpest koguni haruldane pilt vastu.

Ilusas saksatoas kükitavad kaks peenikest tütarlast ja üks poisike ja ehitavad poleeritud puutombukestest maja-

kest. — Ehitus näib tahtmise järele korda läinud olevat, lapsed kargavad püsti, laksutavad käsi ja kallistavad üksteist. Seal astub toatüdruk, nina püsti ja riided kohevil, ühest uksest — toal on kaks ust — sisse ja küsib, musta peaga tütarlapse peale vaadates, irvitades: „Noh, Liina, kas sa siis ei tea, et su peigmees siin eestoas istub? Mis sa teda nii kaua oodata lased?“ jne. Noorhärra Otto astub valitseja-Liina rüütliks, — sepa poeg Jansu ukseläve peale, sirgelt, priskelt, läikivail silmil — noorhärra lükkab talutüdruku Liina enesest eemale — Auroora preili langeb oma sõbratari kaela. — Laste nutuhääle peale tuleb hea proua teisest uksest tuppa jne., — kõik, kõik, kuidas kord on sündinud.

Hõbepruut vaatab vesiste silmadega oma peigmehe otsa, kel ka pale läigib ja silmad hiilgavad nagu — Jansul seal ukselävel.

„Proua on lapsi trööstinud, Jansu jumalaga jätnud.“

Seal kasvab männikusein jälle ette ja muusikakoor hakkab rõõmlikku tükki mängima. — Liina-Jaani istuvad sõna-lausumata sügavais mõtteis, aga nende mõlemate paletelt ja silmadest võib palju lugeda, kes vähegi nende minevikku tunneb.

Moosekandid jäävad vait, männikusein vajub eest ära ja teine pilt „Liina eluloost“ avaldub.

„Jõekaldal aasa peal võsastikus hüppavad ja mängivad tütarlapsed heledais riietes, lillede ja siidpaeltega ehitud, pea lauldes ringmängu tehes, pea põõsastiku ümber sabaraku-tantsus: — Auroora oma sõpradega, kelle seas ka valitseja Liina. Kaldal juhivad Otto sõbrad laevakest, mis Jansu talle kinkinud, jõe voogudel. „Noorhärra“ tänab „sepa poega“, see annab vastuse — kõik, kõik, kuidas tõesti sündinud.

Ja nõnda ilmutab ennast üks pilt teise järele, kuidas Liina seda ise kirja pannud — muidugi mõne muutuse, lühenduse ja lisaga, kuidas just näitemäng seda tarvitab.

Seal kõnnib Liina oma sõbraga Auroora hauale — seal kuulab ta sepaisa jutustust vanast ajast ja näeb oma isa mütsita, käed selja peal risti mõisahärrade taga käivat — seal trööstib ta linna kivihoovi peal oma valge peaga Annat linnaelu üle ja saab — Friedrichi poolt sügavaist mõtteist äratatud... Vōõruspidu Anna vanemate juures — hirmus hale leid tee peal. — Siis võõruspidu Friedrichi vanemate majas: seal pidu rohelises, ball ja kurb lahkumine. — Kodus: võitlemine Auroora haual, metsas allikal, jumalagajätmine prouaga. Veel kord linnas, siis lühike pilt kodusest elust, noorte mõisasakste teretamine, Liina pilkamine, lapselik vanemate teenimine — kõik, kõik näevad Jaani-Liinat oma silme eest mööda minevat, ja nii elavalt, nagu sünniks see tõesti kõik veel uuesti, mis nad juba kord läbi elanud. — Nende südamed on sügavasti liigutatud, nende silmad ujuvad tihti pisarais. Ka vanakesed nende kõrval ei saa muud kui pühivad ühtepuhku silmi.

Aga kõik teised paarid ja noored inimesed imetlevad ja kiidavad ilmotsata, ja küsivad üksteiselt: kes ometigi need kunstmängijad olevat, kes seda näitemängu nii arvamata ilusti jõudnud seada kõigi tema platside, valguse, riiete, muusikaga ja mis sinna juurde aga tarvis minevat. Sest kõik on ju nii kuidas kord ja kohus valitud, seatud ja mängitud, et ime on pealt vaadata.

Ja, kes siis need kunstmängijad õieti on? — Vastus selle peale paneb küsijaid veel koguni imetlema. Jaani ja Liina oma alamad: taluperemeeste tütred ja pojad, koolmeistrid oma lastega ja — noh, eks saame pärast kuulda, kes veel need kunstmängijad peavad olema, — seda ei tahtnud keegi hästi uskuda. —

„Jah," ütleb sepaisake veel vahelt teiste imetlejate sekka: „Kus oli kahekümne viie aasta eest eesti muusikakoorisid kuulda või näitemängusid näha? Kui mulle sel ajal mõni tark oleks ette kuulutada tahtnud, mis nüüd mu kõrv kõik kuuleb ja silm näeb, ma oleksin talle jämedasti vastanud: Vait, oleksin ma ütelnud, sellest maha-

murtud rahvast ei tule ilmaski enam niisuguseid õisi päevavalgele. — Ja, kust siis nüüd need õied ometigi on tulnud? Kas rahvas on Jumalast ehk täitsa uuesti loodud?“

„Jah, va' lang,“ vastab seal Liina isa temale, „muidugi on see uuesti loodud rahvas; prii põlves, koolides üles kasvanud noorsugu, vanade kändude noored võsud, õienuppudega kaetud. — Päris õitseaeg tuleb ikka veel, mida meie vanad silmad küll enam näha ei saa!“

„Aga ometigi meie laste lapsed, ikka meie sugu, lang, sellepärast võime meie juba nüüd selle üle rõõmustada ja tänuga va' taevataadi vastu hauda minna, kui seda pärime; meie silm on juba küllalt kalleid asju näinud,“ ütleb veel sepaisa, kuna juba jälle männikusein kaob ja — veel üks pilt avaldub.

„Jaanituli, jaanituli!“ kõlab korraga suur kisa. Muruplatsil, männiku musta müüri serval põleb juba risuhunnik lati jala ümber ja selle otsas tõrvapütt. Suitsupilved tõusevad sädemete tähtedega, tulekuulid nilpsavad halli taeva poole. Murul huugab torupill ja kääksub seasink, noormehed keerutavad neidudega labajalga ja vanemad mehed hüppavad, sinikael või õllekann peos, hõisates ja trallides tulepaistel. Eemal kõnnivad mõned saksariides inimeste salgad juttu vestes ja naerdes.

Aga — mis otsivad meie pruutpaari silmad tulest kõrvale? Mis sihivad nad sinna selle üksiku kase alla? — Vaat', seal seisab ju üks hele neiu kuju nii üksinda, nii vagusi. Praegu läheb salk saksu temast mööda, mõni neist vaatab üle õla kase poole, muidu üks ainus meesterahvas kergitab arglikult sinnapoole oma mütsi, aga — keegi ei lähe talle ligemale, ei kutsu üksikut oma seltsi!

Jaanituli hakkab vähenema, inimeste lust lõppema, üks salk teise järele platsilt kaduma, kuni — viimaks neiu kuju kase all veel üksinda oma koha peal seisab. Mis temagi siis veel seal seisab, kui kõik teised juba ära läinud?

Vaadake, ta näib väga kurb olevat! ta pühib oma silmi valge taskurätikuga, pöörab äkisti näo kase poole,

toetub puu najale ja — hakkab luksudes nutma. — Kõigile vaatajaile tuleb hale meel ta üle; Jaan tõmbab Liina oma rinna vastu ja surub oma põlevad huuled tema valge otsaesise peale.

Seal seisab korraga üks sirge noormees nutja neiu kõrval kase all, kummardub tema poole; neiu tõstab pea üles, vaatab noormehe otsa ja — langeb oma igatsetud sõbra südame vastu.

„Arthur," hüüab Liina tasase häälega.

Noorpaar kase all hakkab teineteise käest kinni ja — sammub aasa poole. Peagi vajuvad neile männikust inimeste paarid ja salgad järele, kuni suur pikk rong sündinud.

Männiku takka aga tõuseb selge jaanipäike purpurpalgel kui noor neid oma sängist ja valab oma valgust, mis kõik kunstlikud valgused ja tuled hävitab, üle õitsva maapinna, rõõmsate loomade ja inimestelaste välja.

Rong liigub hõbepulma-paari ligemale. Liina sihib põlevate silmadega, värisevate huultega neiu peale, keda tema poeg Arthur käe kõrval oma vanemate ette toob. Sinna jõudnud, langeb noorpaar põlvile ja — Arthur palub väljasirutatud kätega: „Õnnistage meid!" —

Liina hüüab väriseva häälega: „Auroora!?" Selsamal silmapilgul astub rahvasalkade seast, mis noorpaarile männikust aasale järele tulnud ja nüüd nende ligidale seisma jäänud, üks sirge kehaga mees kui Apollo, aga peenikese kahvatanud palge ja juba hallide karvadega musta habeme ja juuste sees, just Auroora selja taha.

„Liina," algab ta sügava mehise häälega, „ka mina, Otto v. D., sinu varakadunud sõbratari Auroora vend, palun oma tütrega ühes nõus: „Õnnistage meie lapsi!" — Liina ja Jaan, minu lapsepõlve mängusõbrad, mind on elu kibedatest koolidest läbi vedanud, mult palju võtnud — ka minu abikaasa! — aga mulle ka mõndagi annud.

Ma olen võidelnud, küll mõnikord ka ilma tundmata vara eest — aga siiski viimaks võidumeheks jäänud: ma olen oma südames jõudnud elusse tõsta ja tugevaks kasva-

tada armastust ja austust ka eesti rahva vastu. Ja sealjuures on mul mu tütar, mu ainus laps, kõige suuremaks toeks olnud, aga: teda on jälle teie poja armastus toetanud ja õpetanud. Kuidas, mil viisil see kõik sündinud ja korda läinud, seda räägime pärast oma keskel olles kõik läbi.

Nüüd võta veel, siin hulga rahva ees, minu sõnade toetuseks, üks väike ohver teie Aleksandri kooli heaks vastu!" Nende sõnadega tõmbab ta väikese karbikese põuest välja ja surub selle Jaani peosse.

„Saada, armas Jaan, see teie ausa Aleksandri kooli eestseisuse kätte ja ütle temale ka minu, ühe saksa mõisniku poolt, tuhat tervist! Ütle temale, et ma südame põhjast jõudu tema armastusele oma kalli lapse vastu soovin, ja et ta seda armastust iialgi rumaluse, tigeduse ja kadeduse solgi vete läbi külmemaks loputada ei laseks. Jah, nõnda, kuidas mina oma emakeelt hinge põhjani armastan, nõnda soovin ma ka eestlastele, et nemadki oma kauni emakeele jõudu ja täit ilu ära tunneksid ja maitseksid."

Liina on juba ammugi oma lapsed oma südame vastu pigistanud. Nüüd istub Auroora tema põlvel ja toetab oma kuldsete lokkidega peakest tema õla najale, ja Arthur seisab tema kõrval ja hoiab, rõõmust läikiva näoga, Auroora vasakut kätt oma mõlemate pihkude vahel.

„Jah," ütleb siin Jaan, Otto von D. ümbert kinni hakates, „seda tunneme ja maitseme ka meie, sest ajasammusid oma toimetustega ei pea keegi rahvas, keegi seisus kinni, kui ka vaev ja riid inimeste rammu ja vara nõrgestab ja kaotab ja üksinda ühendus ja armastus tugevaks teeb ja kosutab!"

Kaunis ja liigutav on pealt näha, kuidas need kaks suurt sirget, kõigist ümberringi austatud meest teineteist suuandmise all oma mehist rinda vastu rõhuvad — ennast igavesele sõprusele ühendavad. Neid kaitseb ju ka üks keiser, neid toidab üks maa, miks peavad nad teineteist

vihkama? Ka üks Jumal, üks amet on neil, mis peab neid siis teineteist halvaks pidama sundima? Kui ka teine teise õigusi, mis looduse ja valitsuse seadused talle määranud, kesta laseb, teine teise õigeid püüdmisi ka austab ja toetada püüab — niisugust inimlikku kohust saavad Jaani-Ottot teineteise vastu vist ikka täitma.

„Nad elagu, elagu, elagu!“ kõlab seal aasal täie muusikakoori ja inimeste häältega, et männikupõu põrab ja vastu kõlab.

Päike paistab soojalt selgest taevast, maapind särab õites ja kastepärlite ehteis, kõik loomad hingavad priskes elus.

Taevataadil pole vist mitte paha meel.

Männiku serval, paremat kätt, hommikuses õhus, tasa lainetava, lõhnava rukkipõllu äärt mööda keerleb jalgrada suure postmaantee poole. Seda rada mööda kõnnib kergel sammul kaks neidu teineteise kaenlas jaanitule platsilt suure tee poole. Hõbehallid vihmamantlid katavad kaelast jalatallani nende sirgeid kehasid. Ühel lehvitavad kuldsed lokid väikese valge õlgkübara alt õhu lainetel, teisel ripuvad mustad patsid niisamasuguse kübara alt selga mööda maha. Ja nende näod? — küsib ehk juba mõni kannatamata noormees. Ja nende näod säravad muidugi tervise ja nooruse õites. Aga mis neid nägusid veel õieti armsaks teeb, on see, et nende peal vaimu kõige kaunim elu — ilmsüüta olek — lainetab. Veel kui praegu kuldsete juustega oma sinisilmade läiki teise sõstrasilmade säraga kokku langeda laseb, löövad mõlemad silmade paarid kui päris taevalikku välku.

„Maarja, ütle ometigi, kas see kõik ilmsi oli, mis meie täna öösi nägime, või oli see muidu unenägu?“ küsib sinisilmaline teiselt, kelle valge otsaesine juba rohkemaid ja sügavamaid mõtete töösid avaldab.

„Muidugi oli see ilmsi, armas Eeva,“ vastab küsitu oma nooremale õele. — Jah, õed on nad, jume kui ka vaimu poolest. — „Ja tänu olgu kõigile headele vaimudele, kes meid nii imelikult sellele nähtusele juhtinud. Just siin ligidal kõrtsi juures pidi meie vankri ratas katki minema, just siia männiku poole pidime vaheajal, kui Aadu seppa otsima läks, jalutama tulema. — Oh, Eeva, kas sinu süda ka mitte üsna uut elusseärkamist ei tunne? Kas sinu vaim ka mitte korraga kui ühe paksu katte alt valgusele ei ole pääsnud? Mul on, nagu sammuksin ma alles täna esimest korda kodumaa armsal pinnal, nagu oleksin ma alles täna öösi päris sugulasi leidnud; nagu oleks mulle korraga tugev kants kõige maailma mõrude tuulte vastu ette kasvanud! Jah, alles täna tunneb mu süda seda õnne — olla ühe prii rahva liige, vaba rahva laps!“

„Maarja, sa oled ka minu tundmusi vormidesse kallanud, ka minu läbisegamini lendavad mõtted ritta seadnud, neile kindla põhja alla pannud, nagu sa seda ikka teed. — Aga, Maarja, ärgem ka meie enam niisugusest elust eemale jäägem, nagu ta meile ennast sellel jaanipeol avaldas; katsume ka meie tulevikus mõndagi liivaterakest „oma rahva edasisaamise teeraja parandamiseks“ kokku kanda. Selle tarvis ostame enesele aga kohe „Liina“ eluloo ja ka eesti ajalehti, kust meie oma rahva põlve ja püüdmistega tuttavaks võime saada. Tõesti, üsna häbi mul, et siiamaani veel nii kinniste silmadega elanud oleme, veel midagi oma rahva kasuks teinud pole!“

„Ja, armas Eeva, kuidas võisime nägijaks saada, kuidas endid niisuguste asjadega tutvustada, kui meie terve kodumaa nurk alles kottpimeduses elab. Meie vallarahvas ei vaeva ennast veel mingisuguse rahvusliku püüdmisega? Ei loe mingeid ajalehti. Ja — meie ju elame üsna puhtas sakste liigis!“ — Nad räägivad puhast saksa keelt. —

„Vaata, Maarja, seal istub juba Aadu pukil ja hoiab ohje nii nukra näoga põnevil peos, nagu oleksid tema kallid

kõrvid teda tea kuidas pahandanud. Tõttame, ka kodune rahvas ootab meid vist juba suure igatsusega."

Ja neiud ruttavad edasi, on peagi Aadu ja kõrvide juures, silmapilk ka vankris ja Aadu, kelle nägu nende lahke andekspalumise läbi, et teda nii kaua oodata lastud, jälle naeruliseks muutunud, plaksutab piitsa, ja ümmargused hobused lasevad traavi, et vanker kui munakoor mööda libedat postmaanteed edasi veereb.

II.

Vihma kallab kui surnud kassi peale maha, veelombid kasvavad õue peal, pardid lobistavad neis päärtsudes, nagu oleks neil tea mis õnnelik saagiaeg käes. Suure Nurme mõisa omanik pistab oma halli pea lahke näoga oma toreda maja aknast välja ja laseb oma teravail silmil üle oma laiade roheliste põldude käia. „Tänu Jumalale," ümiseb ta iseeneses, „et ta niisugust kallist vihma annab! Üsna silme nähes sirgub vili ülespoole."

Aga laseme meie teda oma põldude üle rõõmustuda, lähme parem mitmest kaunisti ehitud suurest toast läbi ühte väikesesse kambrikesse ja vaatame ja kuulame, mis siis seal kõik tehakse ja sobitatakse, sest seal elavad ju meie tuttavad Maarja ja Eeva, ja — on ju raamatu kirjutajal kui ka lugejail õigus kõige salajamadki nurgad, ka kõige sügavamad südame kohad läbi luusida.

Ai, kui kenasti kambrikene on sisse seatud! Just kui päris nukkude kastikene. Sinavad seinad, lumivalged kardinad, läikivad peeglid, poleeritud lauad, õõtsuvad toolid, lõhnavad roosid ja lilled, kaunid kipskujud, raamatute riiulid, kirjud põrandavaibad, kõik, kõik nii osavasti igaüks oma õige koha peale seatud, et tunnistama peab: siin sees elavad vaimud on kunsti- ja ilutundjad.

Aga — mis see on? Mis võõrad näod on meie tuttavad neiud endale täna ette pannud? Kus on nende rõõmust läikivad palged, välku löövad silmad jäänud? Mis tähendab Maarja kahvatanud jume? Ah, rõõm ja kurbus,

teie kaksikvennad, ka noorte tütarlaste eluteedel peate teie käsikäes kõndima, ka seal ei või sina, silmade vesistaja, oma vennast maha jääda!

Maarja istub ühe kirjutuseriistade ja raamatutega kaetud laua ääres, parema käe nukk laua peal, pea peod vastu toetatud, vasak käsi valge taskurätikuga rüppes, kuna tema suured silmad täis valu ja ahastust Eeva näo küljes ripuvad. Eeva istub tema ees ja loeb üht kirja, sealjuures rutusti hinge tõmmates ja vahete-vahel hüüdes: „Inetu, põlastav! — Ja — seda peab sinule, Maarja, sündima, kes sa nii truu, nii puhas, nii alandlik oma armastuses oled olnud!“ Viimastel sõnadel viskab ta kirja laua peale, tõuseb püsti ja hakkab rahutult mööda tuba kõndima — täna suured silmad mustjassinised ja vihast sätendades.

Et meie ometi aru saama hakkaksime, mis siis õieti neidude rahu ja rõõmust vaimu nii rikkuda on võinud, võtame laua peale visatud kirja ja loeme. Seal seisab muidugi saksa keeli:

Armas Maarja!

Haleda meelega võtan täna sule näppude vahele, et sulle hulga aja pärast jälle korra kirjutada, ja — üsna kurbi asju! Ja — kuidas? Mis sõnadega pean või tohin sulle neid ülepea arutama hakata? — Sa saad mu peale vihaseks ja pead mind ehk üsna halvaks, kui sulle kõik, mis praegu mu südant koormab, välja ütlen; aga ometi olen mina üsna ilmsüüta sealjuures, et meie õnnele korraga nii suured äpardused tõusnud.

Jah, armas Maarja, mis aitab, et sõnu veel korjan ja asja muidu pikendan, öeldud peab viimaks ikka kõik saama, sellepärast tea: meie õnn on lõppemas. Mu armas onu ja ühes ka kasuisa pole sugugi meie nõus. Kui talle, sinu soovimise peale, meie armastuse ühel vaiksel õhtutunnil üles tunnistasin, hakkas ta kohe

õieti pragama. „Kas see on su tänu!“ käristas ta, „et sind su vanemate surma järel oma lapseks võtnud, sind koolitanud ja meheks kasvatanud olen, et nüüd minust hoolimata enesele armukese valida tahad sellest minu poolt nii põlatud talusoost, kes nüüd oma seltside, ajalehtede, raamatute ja tea mis veel kõik läbi nii upsakaks läheb, et enam meie, temale jumalast seatud ülema, saksa rahva, valitsust, eestkostmist ja juhatamist sallida ei tahagi. — Oleksin mina veel üks muidu lihtlabane sakslane, ehk ei paneks ma seesugust sooseltsi ärasolkimist nii tähele, aga mina olen üks kirikuülem, üks praost, ja on minu esivanemad jumala preestrid, kirikute valitsejad olnud, nii pead ka sina, minu venna- ja kasupoeg, meie jälgedesse astuma. Peale selle olen sulle juba iseeneses ühe sinu väärilise neiu valinud, keda sa küll võtma pead, kui — ülepea minu suure vara pärijaks saada tahad.“

Vaata sedaviisi, armas Maarja, tormas minu kasuisa hulk aega edasi ja ei võtnud minu vasturääkimisi kuuldagi. Viimaks päris ta minult, et talle käeandmisega lubama pidin, sulle maha kirjutada.

Ma loodan, armas Maarja, et sina kui targa pea ja vahva südamega neiu ära tunned, et mina ju teisiti teha ei võinudki, ja mind sellepärast mitte vihkama ei hakka. — Tänan sind siin veel kord selle õnne eest, mis mulle siiamaani oma armastuse läbi oled kinkinud, ja palun mind mitte üsna ära unustada. Jumal andku sulle ka pea ühe teise ilusa peiu, kes sind aga ka omaks abikaasaks võtta tohib.

Jää jumalaga ja ära kurvasta mitte väga palju!

Sinu

sind ikka veel armastaja

A. Lindenthal.

V. 18$\frac{30}{6}$60.

Tõesti, Eeval on õigus kurjustada! Inetu ja põlastamisväärt on see kiri küll! Avaldub temast ju, neiu südame tundmisest hoolimata, kirjutaja kerge, arg ja äraandja kui ka tema kasuisa toores, armutu ja suur valitsusehimuline vaim, et ka meil selle üle hari püsti peab tõusma.

Kui Eeva mõnikümmend korda toas edasi-tagasi on kõndinud, jääb ta kurbade, küsivate silmadega Maarja ette seisma. Seda oma kallist õde, oma kõige truumat, ustavamat sõpra kui üht, korraga külmast äravõetud, närtsinud lilleõit õhtuse kaste helmestega niisutatud oma ees nähes nõrkeb ka tema süda korraga. Ta viskab oma käed õe kaela ümber, surub oma suu tema kahvatunud huulte peale, rõhub oma südame tema südant vastu ja — mitu minutit voolavad õdede pisarad kui kuumade allikate vetesooned ühtekokku.

Ja — kas see ehk muidu silmaviirastus on? Või — õõtsuvad seal ka tõesti inglid, kui õnnistusele laotatud kätega ja salaja laulusalmi pärlite ridasid nende kahe inimeselapse peade peale välja kallates, nende üle? —

„Ära kurvastu, Maarja," ütleb viimaks Eeva tasase häälega, „mina jään sulle truuks ja ei taha enne sinu kõrvalt nihkuda, kuni sina jälle õnnelik oled. — Ka oleme ju jaaniõhtust saadik päris uue elutee üles leidnud, kus peal nüüd eksitamata vaimujõuga edasi sammuda võime. Armas Maarja, ehk võttiski Jumal sult just sellepärast selle kergemeelse armukese, kes sinu armastust tõesti mitte väärt pole olnud, et tema meid meie ettevõtmistes ei takistaks."

Põlevalt sulgeb siin Maarja rääkija suu oma suuga, aga tõstab oma näo peagi jälle ülespoole. Silitab oma valge peenikese käega õekese kuldseid keerulisi juukseid tema valge sileda otsaesise pealt ära, vaatab sügavasti tema armastusest ja truudusest läikivate silmade põhja ja ütleb siis selge häälega:

„Sul, kallis Eeva, võib mitmes tükis õigus olla, sellepärast matame selle kurva sündmuse oma südamete salakambritesse ja ärgem rääkigem temast ilmaski enam. Hak-

kame ka tõesti üsna uut elu elama. Tööd on meil juba armsa ema kõrval ikka küllalt olnud. Kui veel aru hakkame saama, kuidas oma vaimuannetega või muude jõududega ka oma rahvast teenida võiksime, ei lähe meie aeg meile vist mitte igavaks, ei ole me vist mitte õnnetud. Et aga mina seda sallima peaksin, et sinu õnn ka minu õnnetuse läbi rikutud saaks; sina, kui üks aus armastaja ja armastatud mees, kes sind tõesti õnnelikuks võiks teha, sind oma kõrvale kutsuks, minu juurde närtsima peaksid jääma, seda ei tohi sa minult ilmaski pärida!"

Seal tahab Eeva midagi vastu rääkida, aga Maarja paneb oma käe tema suu peale ja...

„Lapsed, kuhu teie täna ometigi jääte?!" hüüab ema hele hääl alt üles.

Silmapilk on Eeva jalge peal peegli ees, kus ta valge taskurätikuga veel viimased pisarate jäljed paletelt ära pühib. Uksest välja minnes hüüab ta veel Maarjale tagasi: „Jää aga sina, Maarja, peale siia, küll mina ka üksinda valmis saan!"

Niipea kui aga uks äramineva õe järel kinni on kukkunud, langeb Maarja põlvili maha, sirutab käed taeva poole, ja pisarad voolavad uue jõuga, nagu oleksid nad muidu ühe tammi taga tagasi hoitud olnud. Siis laseb ta oma ristis käed tooli peale vajuda, nõjatab pea nende peale ja — meie ei kuule tast enam muud kui tasast luksumist.

On aeg, et ka meie teda oma raske südame võitlemistega üksinda jätame ja — Eevale järele tõttame, kes praegu kööki jõuab.

„Tere hommikut, Maie, tere, Liisu," teretab ta sinna sisse astudes lahedasti tüdrukuid, kes tema tervist nii rõõmsa näoga vastu võtavad, nagu jagaks ta neile tea mis kingitusi. „So, tuli põleb vurinal pliidi all, vesi vurab katlas. Tänan teid, head tüdrukud! Saan kohvi nüüd ka veel õigel ajal valmis, ehk täna küll natukene kauemini kambrisse jäin kui muidu. Olge nõnda hea, Maie, ja ulatage mulle kohvimasin..! Mis see on? Ka juba söed sees ja vurab kiia. Tänan, tänan!" —

„Aga, neid Eeva, muidu on teie küljes küll kõik ilus ja hea, aga see ei kõlba, et teie meid, oma tüdrukuid, ikka nii palute ja tänate, et meil üsna häbi on; — ei tee ju meie muud kui seda, mis meie kohus on. Jätke õieti see viis üsna maha!"

„Soooh?! Noh hea küll! Eks siis õpetage mind, kuidas teie tahate ja soovite, et ma teid käritama ja käredaid sõnu teile ütlema pean."

„Ah käritama — karedaid sõnu ütlema — ah ei, neid, seda teie ei mõistakski õppida; olete meidki juba selle tarvis liiga ära mõnitanud, et — käritamist ja karedaid sõnu enam ei kannatakski."

„Ah, ah!" naerab seal Eeva, „siis ei võiks teie ka enam kannatada, kui mina teid ei paluks ega tänaks."

„On ehk ka tõsi, armas neid," ütleb Liisu leivávanni juurest sekka, „see rõõmustab ikka küll ka ühe teenija südant ja kergitab tema tööd, kui tema hea tahtmine sealjuures ka tema ülemaist ära tuntakse ja lahedusega vastu võetakse."

„Ja, Liisu, ja, rõõmustan ometi ka mina, kui minu armas ema minu toimetustega rahul on ja mulle nende eest mõne hea sõna ütleb. Sellepärast, Maie, laseme parem jälle kõik vana viisi juurde jääda ja palume ja täname üksteist, kus süda ja mõistus meilt seda pärib ning meid seda tegema sunnib."

„Minugi pärast siis, neid," ütleb nüüd Maie, kes punaste palete ja hiilgavate silmadega Eeva otsa vaatab. „Teile peab ju ikka õigus jääma, sest teie seletate ju oma asja alati nii armsal viisil ära, et rõõm seda kuulda."

Seal läheb köögiuks, mis õue käib, lahti ja kolm sirget noormeest, vihmast märjas jahimeeste mundris, püssid õlgadel, astuvad üksteise järgi sisse.

„Aaa! — Tere hommikut, õekene!" teretab esimene saksa keeli, kelle juustest ja silmist ka kohe näha, et ta on neiu vend.

„Tere hommikut, kullake, kas juba pruukost valmis? Oleme õieti mehe moodi näljased!“ — Seda üteldes tõttab ta edasi tuppa.

„Tere hommikut, preili!“ teretab teine tumedate põlevate silmadega ja käharate mustade juuste, priske näo ja tugeva kehaga noormees Eeva ette astudes ja talle kätt pakkudes. „Teie vend on päris üleannetu: selle asemel, et andeks paluda, et siit sisse tulla oleme julgenud, teid ehk teie talitustes eksitades, hakkab ta kohe süüa pärima!“ —

Kui see noormees, stud. jur. Walter Löwenberg, kes oma sõbral, Leo stud. theol., mõneks päevaks võõrsiks, Eeva ees seisab, tõuseb mõlemate noorte inimeste paletele puna, mis aga Eeva palgelt jälle pea väheneb ja selle asemel tema nägu, ka peenikesed huuled kahvatavad. Seda tähele pannes kaob ka Löwenbergi palgelt suurem puna ja rõõmu asemel, mis esiti tema silmis läikinud, joonib ennast kurvastus tema elava näo peal.

„Aga — mis teil viga on, preili Eeva? Kas meie·üle nii väga pahandanud olete, või?“ küsib ta paluja armuliku häälega.

„Ei, ei, Voldemar,“ ütleb seal kolmas, nõrga keha ja kõhna näoga, mille peale juba valu joonesid näib üles tähendanud olevat. „Ei, ei Voldemar, pahandanud ei ole Eeva vististi mitte — nii äkilise meelega ta ei olegi. Aga teda koormab üks mure. Kas ehk minu cousine Maarja mitte üsna terve pole? Minu arvamise järgi pidi nagu täna tema kohvitegemise hommik olema? —“

„Sul on õigus, armas Hans,“ vastab Eeva, oma tädipojale lahkelt kätt andes, „Maarja on täna natuke haige — meie pole öösi hästi maganud — küll aga jälle pea paremaks saab. Nüüd palun aga endid kohvijoomiseks ette valmistada, laud on pea kaetud.“ —

„Tänan, tänan,“ ütleb nüüd Walter L. jälle rõõmsa näoga ja hakkab Hans P. kaenlasse, seda kutsudes: „Lähme, lähme! Teeme oma tualett, et meie ilus ja lahke pere-

naine pärast kohvilauas meid ei peaks ootama.“ Viimaste sõnade ajal astuvad juba mõlemad üle ukse tuppa.

Üksinda jäädes käib Eeva näo üle päris valuvärin. Ta surub mõlemad käed silme peale; pea aga näib ta oma tundmustest võidu saanud olevat, võtab käed silme pealt ära ja tema nägu paistab jälle vanas lahedas olekus, kui ka mõne karva väärt valkjam kui muidu.

Poole tunni pärast istub terve P. perekond, üksinda Maarja puudub, kohvilauas. Ülemal laua otsal majaisa-ema; ema kõrval Eeva, kes kohvi tassidesse lahke viisiga valab ja laudkondsetele kätte jagab; tema kõrval Hans. Isa kõrval Löwenberg kui võõras ja tema kõrval Leo. — Üsna imetlemisväärt on näha, kui ühenäolised ema, tütar ja poeg on, ainult et ema vanema näoga, paksema kehaga ja juba mõne halli karvaga peas, mis aga siiski tema heledatest juustest vähe välja paistab, kuna lapsed alles elumai täies õites säravad. — Isa näo mudel ja silmad — juuksed on tal juba nõnda hallid, et enam nende endist värvi ära tunda ei või — aga tuletavad vanemat tütart Maarjat meelde.

Kõigi laudkondsete kõrged, lahked otsaesised avaldavad mõtterikkaid vaimusid, nende suured silmad, olgu nad sinised või mustad, on täis puhtaid sügavaid südametundmusi. Tõesti, nende sekka oleks lust istuda! Vähe on ju nüüdses külmas, riidlejas maailmas niisugust südant soojendavat, meelt rahule meelitavat, vaimu rõõmsale elule hauduvat pesakest leida, kui siin on tunda — ilma et seda keegi just sõnadega pruugiks üles tunnistada. Kodune keel on siin juba saksa keel.

Ja ometi on selle väikese seltskonna liikmetel ka igaühel oma iseäralised püüdmised, elu põhjused, mõtete viisid ja veel mõnda muud, mis neid üksteisest lahutada, üksteise vastaliseks võiks teha, aga — neid siiski mitte üksteisega riidlema ei aja. Sest siin austab igaüks teise mõistust, teise tundmusi ja tahtmisi, teise häid omadusi jne. — Aga, mis nii palju ette ära seletame, eks meile aegamööda

nende teod ja olemised kõik ise näita, missuguste-vaimulistega siin tuttavaks oleme saanud.

Kui noormehed oma jahijuhtumusi, vihmase ilmaga, kus nad mitte ühte linnupojakestki maha lasta polnud saanud, misüle Eeva rõõmustab, naerdes ja üksteist pilgates on jutustanud, küsib korraga isa Eevalt:

„Aga, Eeva, nüüd jutusta meile ometi ka ükskord teie jaaniöösisest juhtumusest ja nägemisest, siiamaani oleme ikka muidu tükati kõigist nendest iluasjadest kuulnud, mis teid Maarjaga nagu üsna teisteks inimesteks näib muutnud olevat. Käite mõnel tunnil nagu päris professorid tõsiste nägudega ja krimpsus otsaesistega ümber, ja täna näivad juba lood üsna imelikud olevat; sinu nägu on ka korraga nagu kümme aastat vanemaks läinud ja Maarja — ei tulegi enam oma kambrist välja. Siin peavad vägevad asjad valitsema — kerged asjad minu alati rõõmsaid, lustitujulisi tütreid korraga nii tõsiseks teha ei võinud. Seleta ometigi, Eeva!" —

„Ja, armas isa," ütleb Eeva, jälle natuke valgemaks minnes, „sul on õigus, nalja-asjad need ka ei ole, mis meid Maarjaga nõnda mõtlema on pannud, meid seestpoolt nagu uueks loonud."

„Oh, oh!" küsib seal Voldemar L. nagu ehmatades, „kas olete siis kõigile endistele südame tundmustele otsa peale teinud, need kõik uute vastu ära vahetanud?"

Terve laudkond naerab esiti selle küsimuse kui ka küsija imeliku kartliku näo üle sealjuures. Ometi kui Eeva otsa vaatavad, kelle näo üle puna asemel, mis igaüks seal näha loodab, kerge sala valuvärin käib, jäävad kõik vait ja ootavad talt vastust, millega ta esiti natuke viivitab.

„Jah, jaolt küll," vastab ta viimaks pikkamisi, nagu mõtetes, ja räägib siis jälle vana viisi edasi, „sest ütle ise, isa, kas see pole päris ülekohus, et meie Maarjaga siiamaani oma vaimujõudusid, neid teadmisi, näpu osavusi, mis teie, armsad vanemad, meile koolides ja kodus külge kasvatada, õpetada ja harjutada olete lasknud, ikka üksinda

muidu iseenese kasuks ja rõõmustuseks pruukinud oleme, kuna suurem jagu vaestest eesti naisterahvastest alles suures vaimuvaesuses, kohmetanud olekus, pool orjaja põlves peab elama. Kas poleks meie kohus aga juba ammugi pidanud olema, neid, meie suguõdesid, igas asjas, kus vähe võimalik, aidata, õpetada, juhatada; neile, kus seda tarvis, toeks ja nõuks olla. Oleme ju ikka eesti rahva soost, kui ka täitsa saksastatud."

„Aga, armas laps," küsib ema imetleja, kartliku näoga, „mis tahate siis tegema hakata? Kas teil mind aidates tööd ja toimetust küllalt juba pole?"

„Armas emake," kostab Eeva, ema kätt oma suu vastu surudes, „sind aitame meie ikka, aga seal kõrval võib Maarja ka küllalt veel lapsi õpetada ja võime meie mõlemad, üks ühel, teine teisel korral talumajadesse minna ja seal sõbralikult järele vaadata ja küsida, kas ehk mitte kuskil meie nõu või abi tarvis ei lähe. — Ja — noh, eks aeg ise näita, mis veel teha tahame, kui aga mõistame ja jõuame."

Tõesti, ühe inimese mõtete uurijal, vaimutunnistajal oleks tänuväärt tähele panna, kuidas ennast igaühe laudkondse näol ise tundmus ilmutab. — Isa näo peal joonitavad ennast tõsised, rahulikud mõtted, kuna ema nägu kartlikke südame küsimusi avaldab; vend Leo vaatab nagu mõne tugevuse kantsi otsast nõrga õe peale maha, kuna stud. Löwenbergi nägu kui tormi käes lainetav mere peegel näib; üksinda Hansu silmad läigivad rõõmsalt, üksi tema kõhnadele paletele tõusevad rõõmuroosid — on ju tema vanemad vaesed töötegijad, kel tihti abi ja nõu tarvis, olles priid eestlased. —

„Eevakene, õekene," ütleb seal Leo, „ei, ei, ärge hakake enesele muidu vaevasid õlgade peale võtma, mis teie pärast kanda ei jõua. Teie kasvatamisviis pole selle järele olnud, et suuri tegusid teha võite. Ja — kõige armsamaks meestele ja nende silmis ausamaks jäävad ikka need neiud, kes vaikse vaimuga kodus istuvad, koduseid

asju korras hoiavad ja mitte rahvast enesest rääkima ei pane. Tahaksite teie ja Maarja mööda talumajasid kõndima ja talulapse karju oma ümber koguma hakata, siis oleksite teie ka kohe kõige maailma suus.

„Jah, sul on õigus, Leo," aitab seal Voldemar L. elavalt tõendada. „Nii peenikeste, oma südame tundmustega naisterahvaile, kui sinu kaunid õed on, ei passiks niisugune elu. Nemad on loodud kõrgema seisuse meeste südame õnneks, nende majade aukrooniks!"

„Ah, ah," naerab Eeva heleda häälega, „saan alles täna esimest korda kuulda, et ka rüütel Löwenberg alles selles vanas mõtteviisis kinni mässitud on, et vaene naisterahvas kui õrn lill muidu selle tarvis loodud, et ta üksinda kas mehe vahvat rinda ehiks või — tema jalgtee rajal ära närtsiks."

„Ei mitte, ei mitte nõnda! Teie ei saa minust õieti aru!" katsub Walter Löwenberg seletada, aga Eeva ei võta seda enam kuulda, vaid palub:

„Nüüd saagu vaidlemistest küll ja ma palun, et mind, kuidas isa soovinud, meie jaaniöösist juhtumist ükskord täielikult ära kõnelda lubataks. Alles selle järel ehk saate kõik minu ja Maarja seespidisest uuest elust enam aru."

„Jah, kõnele, armas Eeva," palub Hans, nagu tuleks temale selle kõne läbi tea mis õnn.

„Jah, kõnele," sunnib nüüd ka jälle isa tõsiselt. Ja Eeva hakkab hõbepulma rongist, ilutuledest, näitemängust jne. jutustama, ja mida kaugemale ta oma jutuga jõuab, seda suurema vaimustusega, seda kaunimate südamesse tungivate sõnadega ta seda teeb.

Terve laudkond kuulab vagusalt nagu pühakojas. Kohvitassid seisavad, mõnel pooleli joodud, mõnel tervelt puutumata. Maie vaatab läbi köögiukse tuppa, kas ehk saksad juba joonud, laualt ära läinud, et nõusid koristada võiks; ema tähendab talle sõrmega, et veel köögis oodata võib.

Ikka sügavam järelemõtlemine hakkab ennast aegamööda iga otsaesise peal ilmutama, ikka heledam vaimu-

tuluke igas silmas särama, kuna kõneleja neiu vaimustatud nägu kui kullatud hommikupäike igale kuulajale vastu läigib. — Vaata, lugeja, niisugune on elu taevalikkudest tõdedest tõesti vaimustatud südame kuju! Ja võin sulle veel tõendada, et mitte üksinda noore neiu ilus nägu ei muutu niisugusest vaimustusest veel ilusamaks, taevalikumaks kui ta juba enne on, vaid et tema ka vanad krõmpsus näod võib särama panna, kui uuesti nooreks luua.

Kui Eeva oma viimase kiitusesõna Jaani ja Otto v. D. ühenduse, rahva rõõmuhõiskamise üle, läikivas sinisilmas üks pärl säramas, ära ütleb, jääb kõik tükiks ajaks vait; keegi ei tea, mis kõige selle kuuldud sügava ja kõrge asja kohta ütelda. Eeva aga vaatab nüüd kui rõõmus võidumees küsivate silmadega igaühe otsa — üksinda Voldemar L. silmi ei julge ta vaadata.

Siis kõneleb ta aga suure tõsisusega edasi: „See kõik, mis seal nägime ja kuulsime, kiskus kui katte meie vaimusilme eest, pani kui küsimuse kõrva kõlama: Kas ei ole ka teie eestlased? Elate ja maitsete aga rahulisti paremat, mõnusamat põlve saksa, selle rahva seltskonnas, kes eesti rahvast halvakspeetud tööorjaks teinud. Ei panegi tähele, kuidas talupojad kehvuses, mustuses ja rumaluses, ilma vähemagi vaimlise lõbuta ja rõõmuta teie all ja kõrval oma vaevalist elu elavad. Ainult mõningal, nagu meiegi vanematel, on korda läinud, mõne inimlikuma mõisasaksa toetusel või linnas elades paremale elujärjele tõusta, et aga siis ka kohe sakste sekka üle minna, oma rahvust täitsa ära salates. Kas ei ole aga nende kohus, kes haridust saanud, paremale järjele jõudnud, ka oma suguvendi ja -õdesid edasi aidata, neid õpetades ja juhatades, nagu Jaani-Liinat seda on teinud.“

„Ja,“ ütleb viimaks isa, „see on küll tõesti nii haruldane sügav ja suur asi, et tugevat ja sügavat järelemõtlemist läheb, enne kui sellega selge aru peale võib saada. Sellepärast tänan, laps, selle jutustamise eest,“ ütleb ta veel, juba laualt üles tõustes ja Eevale kätt andes. „Nüüd pean

ka juba töörahva juurde tõttama, et loogu kargutada saan lasta — ilm on juba üsna selgeks läinud. Kui ta homseni nii ilusaks peaks jääma, kas siis kõiki noorhärrasid heinatalgule võin paluda?“ küsib ta naeruse näoga.

„Hea meelega tuleme, väga hea meelega,“ vastavad talle kõik kui ühest suust, ka laua äärest üles tõustes ja igaüks oma tooliga toa seinte poole minnes. — Söögi eest ei tule täna kellelgi meelde tänada — südamed ja pead on täis läbisegamini voogavaid tundmusi ja mõtteid — igaüks tõttab, et üksindaolekut leiaks. — Ka Eeva tõttab, et Maarja juurde saaks, talle kõik teatama, mis ta täna kohvilauas läbi teinud. Emal on ka juba rutt talitusse saada, kohvilauas on täna palju aega ära viidetud, mispärast ta aga koguni mitte kahju ei tunne.

III.

V. linna kaupmees Strauss ja muusikadirektor Fiedler olid aastal 186... ette võtnud oma mardipäeva üheskoos ära pidada, sest et ühe nime- ja teise proua sündimispäev ka ausa Lutheruse sündimispäevaga kokku langema juhtusid. Nad olid seda päeva küll iga aasta suure võõruspeoga mälestanud, aga igaüks oma majas, ja sedaviisi ei olnud nad, ehk küll kõige suuremad sõbrad, ilmaski teineteise rõõmupäevast osa võtta saanud. Nimetatud aastal pidi see nüüd korda saadetama ja V. linn ühte mardipäeva näha saama, missugust ta enne veel ei olnud näinud. Olid ju kaupmees Strauss ja muusikadirektor Fiedler linna kõige rikkamad ja kunstiarmastajad mehed, ja kui need nüüd oma kulud ja nõud kokku lõid, ei võinud ju muidugi midagi halba või näotut ilmale sündida. Noh eks vaatame järele.

Mardipäeva-õhtu on käes, pimedus katab maailma, ka V. linna, mille uulitsatel täna vankrid haruldasel viisil põrisemas ja mantlite ja rätikute sisse mässitud inimeste salgad sosistades ja tasa naeru kudistades ühest majast teise rändamas on; haruldane maja on, kust mitte klaveri kõlin ja tantsutrall kuulda ei ole. Kahju aga, et kadedad luugid enamasti nuuskuri pilkudele teed tubadesse ära keelavad. Ainult mõned suuremad majad lasevad oma küünlatuledel uulitsa pimedusesse valgust sätendada. Niisuguste majade akende alla kogunevad aga siis ka uulitsajõmpsikad, käsitööõppijad kui ka teised vaesemad inimesed, kes rikkamate lusti ja rõõmu pealtki tahavad näha, parvedesse

kokku. Kõige paksemad parved on aga kaupmees Straussi akende all näha. Seal on rahutu liikumine ja kahisemine, üksteise tõukamine ja vahete-vahel ka kilkamine, et vahtmeistritel vist heagi tegemine, kõiki korrapäralt hoida. Aga laseme neid ise oma ameti toimetustega läbi saada, lähme meie parem pidumajasse sisse ja vaatame seal kõik ligemalt läbi.

Oh, vennikene! Silmad kustuvad esiti üsna ära, seda läikimist ja sätendamist, kirjusust ja läbisegamini-olekut korraga nähes. Pea läheb üsna uimaseks seda naeru, jutukisa ja kõla kuuldes. Alles aegamööda hakkab vaataja silm ka selles kunstloomuses plaani seletama ja kõrv seda keelekõlinat kannatama.

Suur saal, sinivalgete seinte ja laega, särab pea päevavalgusel: viis kullatud kroonlühtrit — üks suur keset lage, neli väiksemat saali nurkades rippumas — valavad valgust ja nende all õõtsuvad inglite kujud hõbedaste tiibadega ja pakuvad naeratavate nägudega roosikimbukesi ja lillevanikuid rõõmsatele inimestelastele alla maha. Laest kuni parkettpõrandani ulatuvad peeglid kuldraamides, seisavad nelja akna vahel, mis uulitsa pool seinas, ja sarnased, muidu väiksemad peeglid ripuvad üle igaühe tiivukse paari, mille läbi kõrvalistesse tubadesse minnakse. Akende üle pilvitavad pitskardinad, mille voltide vahelt aamorid oma kelme nägusid ja käharpäid roosiõite varjult välja pistavad. Mööda seina äärt seisavad laeni ulatuvad palmipuud ja õitsvad oleandrid, mille vahele ja alla kõiksugu-vormilised toolid ja väljaõmmeldud istmed seatud.

Selles, nõnda ka ise mardiriides saalis võivad küll sada mardisanti ruumi leida ja seal pole neid ka vist mitte vähem. Seal näivad ju kõige maailma rahvaste kujud kõndivat: küll habemikke venelasi, sametmantlitega hispaanlasi, kollaseid inglasi ja kergejalgseid prantslasi; küll kõrgete kübaratega tiroollasi, laiade kaapudega ameeriklasi kui ka tuttpeadega hiinlasi; küll pikkade patsidega rootsi neidusid, tähtedega kaetud öökuningannasid ja lilleehteis

aednikutütreid. Kõigi aastasadade riiete moodisid ilmutajad rändavad seal üksteisest mööda; mitmesuguseid ametnikke, ka korstnapühkijaid ja röövlipealikuid jne.; kõigi jumalate kummardajad jalutavad, kas üksinda või paaris, või seisavad salgakaupa juttu vestes, kusjuures neid tihti mõni üleannetu pajats, oma piitsaplaksu sekka lüües, eksitada püüab, kui mitte orangutang oma pika käpaga juba enne jutupaela katki pole kiskunud. Suured kirjud salgad seisavad ka uste kohal ja vaatavad imetledes kõrvalistesse tubadesse.

„Mis seal siis näha on?" küsib üks kullakarva lokkidega, peast kuni valge kleidi alumise palistuseni roosinuppude ja õitega kaetud aednikutüdruk, oma lillekorvi, mis tal rohelise paelaga kaelas ripub, arglikult kaenla all kinni hoides, oma ees seisvalt, sinisekarvaliselt rüütlilt.

„Eks lähme vaatame!" ütleb rüütel, neiule oma käsivart pakkudes. Nad lähevad saali sissetuleku-ukse poolt vasakut kätt esimese kambri ukse poole. — „Ah kui kaunis!" — hüüab aednikuneid tasase häälega.

Paks kuusemets, mille üle tume kuu veereb, täidab kambrit. Metsa servas, rohelises koopas õhkab sütetuli. Selle koopa ees, tulepaistel magab üks hispaania mustlaste seltskond, mantlid alla laotud, samblakünkad peade all, mitmesugused kimbukesed ja korvikesed, noad, pistolid, tsimblid ja tamburiinid nende ümber välja laotatud. Seal puhkavad mehed ja naised, noormehed ja neiud ilusal karsil kombel, kuidas neid ükski maalija paremini ei oleks oma pildi peale ära seada võinud, üksteise kõrval. —

Korraga ärkab see kõige sirgem naisterahvas, kes koopa pool ääres magab, unest üles, kui oleks teda keegi ehmatanud, tõuseb istukile, pühib une silmist ja lükkab oma mustad juuksed oma valge peenikese käega kahvatanud, aga imeilusa näo pealt ära kõrva taha. Siis paneb ta ristis käed põlvede ümber ja vaatab tükk aega oma sitiksilmadega tulesse. Äkisti pöörab ta magajate poole, kummardub oma kõrval magaja priske poisikese üle ja

surub oma korallikarva huuled selle musta pea peale. Selle järel võtab ta oma vasakult poolt küljest ühe tsimbli käte vahele ja hakkab pehmete näppudega mängima ja esiti tasase, aegamööda ikka valjuma häälega ligi laulma. „Hispaania, Hispaania on mu isamaa“ jne. Ta hääl väriseb valusalt, vahete-vahel veereb raske pisar mööda palet allapoole. Väike poisike tema kõrval tõstab pea samblasängist, tikub ligemale, paneb oma käed ema sirge keha ümber, surub oma pea tema külje najale ja hakkab kaasa laulma. Aegamööda tõuseb pea üks meeste-, pea naisterahvas istukile või käsipõsakile ja hakkab ka ligi laulma.

Kõik saalitäis uhkeid marte kas viisakais või naljakais riietes seisavad kui kirikus vait ja kuulatavad kikivarvul üksteise taga, mõni ka liigutatud südamega. Aga kui laul otsas, tõuseb saalis hirmus kära: ühed laksutavad käsi, teised hüüavad bravo! bravo! kolmandad hõiskavad dacapooo! dacapooo! — Mitmed hoiavad kõrvu kätega kinni. Mustlased täidavad martide soovi ja laulavad veel korra. Sellepeale niisamasugune kära kui esiti, aga mustlased ei laula enam kolmat korda. Martide kogu hakkab ukse kohalt pikkamisi lahkuma, nõnda et neegrid kollaseis ja punaseis riietes oma „sokolaadi teeprettidega“ läbi pääsevad.

„Nüüd lähme ka teist tuba vaatama, kus tõesti üks tükk taevariiki maa peale maha kukkunud näib olevat,“ ütleb sinine rüütel oma aednikuneiule, keda ta ettevaatlikult tihedatest salkadest läbi juhib.

Seal hakkab nägematu muusikakoor üht imeilusat itaalia karnevali tükki mängima. Jälle kuulatavad kõik kikis kõrvul.

Meie paar jõuab teise toa ukseläve peale. „Nüüd astume vaiksesse armuriiki ja jätame maailma kära selja taha,“ — ütleb siin rüütel neiu kõrva, kes nende sõnade peale, mis nii armsa, meelitava häälega öeldud, seisatama jääb ja oma tasa värisevat kätt rüütli kaenlast ära tõmmata püüab. See aga hoiab seda kätt nüüd veel kõvemini kinni kui siiamaani ja astub edasi.

„Miks nõnda, Eeva?“ küsib ta kurva, paluva häälega.

„Ah, Löwenberg, ma ei tunnud teid siiamaale veel ära. Teie muutsite oma häält väga hästi.“

„Aga mina, Eeva, mina tundsin teid nii kohe, kui teie saali astusite. Minu silm tunneks teid ikka ja ikka, või poeksite teie tea missugustesse ülikondadesse!“ — Sõnalausumata astuvad nüüd mõlemad edasi.

Kohe ukse läve üle astudes vaatavad neile Hebe ühelt ja Graatsiad teiselt poolt naeratades mürdipõõsastest vastu. Tagapool on õitsvad roosipõõsad, palmi- ja küpressipuud mürdipõõsastega nõnda rohelisesametilise aluse peale seatud, et nad siin üht teed oma vahelt läbi keerelda lasevad, seal ühe lehthoone sünnitavad; siin ühele kreeklaste jumalakujule, seal ühele istmele varju annavad. Aga kesk platsi purskab üks kaev oma värsket vett ühte lillepõõsasse, mille keskpaigas näkineitsid lustilikult suplevad. Kirjud laternad siin ja seal põõsastes või puuoksades rippumas kallavad oma violette, rohelisi, siniseid ja purpurtulesid kõik selle roheluse, õiesära ja -ilu üle ja sekka välja.

Vaadates ja imetledes jalutab rüütel Eevaga edasi, kuni keerd-teerada neid viimaks ühe mürdimetsas seisva templi ette viib, kus nad imetledes seisma jäävad. Kullatud jalgega valged sirged postid, mida mööda viinamarjaväädid üles ronivad, kannavad kuldvõrega ümberpiiratud lage, mille pealt õitsva lille pesadest näkid ja najaadid maha naeratavad. Üks suur purpurlatern templi vastas kõrge palmipuu oksas laseb oma tulelaineid selle templi üle voolata ja paneb teda, kui armupilgud noort neidu, punastama. Amor vahib kelmilt, vibupüss vinnas, ühe tagumise posti varjult välja.

„Kelle triiphoone on ometi Strauss puhtaks riisunud? Tema enese omast ei võinud ta ometi nii palju õitsvaid lillepõõsaid saada,“ ütleb korraga üks tore inglane, oma raha kollase kuue taskus kõlistades, Eeva selja taga. — „Siin seda kaunist loodust nähes võib üksinda inglise rahamees nõnda külmalt küsida, aga ükski sooja südamega kreeklane

ei vasta talle selle peale," kostab talle ka kohe üks templi põhjast etteastuja „Adonis".

Kui mõõk käib see hääl Eeva südamest läbi. Ta tõmbab Löwenbergi ühe mürdipõõsa varju kõrvale.

„Lindenthal on ometi siin! Mis ütleb nüüd vaene Maarja? Kuidas võis ometi Ella Strauss teda nõnda petta ja talle kirjutada, et Lindenthal seekord tõesti mitte mardipeol ei ole?" kurjustab ta tasase häälega.

„Võib aga olla, et Lindenthal Ellat petnud on, talle teada annud, et ta ei tule, et teda ta mardiriides nii kohe ära ei tuntaks," katsub Löwenberg teda vaigistada.

„Võib küll olla," ütleb viimane natukene rahulikumalt. „Ella on ju liiga hea ja tõelik, et ta kedagi oleks võinud petta. Andsin ma talle ju küll ka selgesti teada, et Maarja Lindenthaliga enam kuskil kokku saada ei sooviks, veel kõige vähem siin, kus ta teda tundma õppinud, tema seltsis nii õnnelikud tunnid elanud on. Ja vastas ta mulle selle peale, et Lindenthal, keda tema isa oma tänasele peole koguni palunud polekski, juba õnneks ise kirjutanud olevat, et ta sellest mardipäevast hädaliste asjade pärast ära jääma pidavat. Ja — nüüd on ta ometi siin?" õhkab Eeva murelikult.

Seal hakkab muusika üht lustilist tantsutükki mängima ja Löwenberg palub: „Armas Eeva, ärge muretsege nii väga oma õe pärast! Ju Lindethalil ometi veel nii palju märku peas on, et ta ennast Maarjast eemale hoiab — talle ennast mitte tunda ei anna. Sellepärast, kallis Eeva, mõtelge nüüd ka ometi natukenegi minu peale ja näidake nii kaua, kaua aja järel jälle kord oma lahedat rõõmutujulist meelt!"

„Lähme, lähme tantsima!" sunnib Eeva rahutult, nagu püüaks ta armuriigist pääseda. Pea ongi sinine rüütel oma roosineiuga teiste tantsijate reas.

Kui tants lõppenud, leiame neid teiste martide hulgas kolmanda kõrvalise toaukse kohal seisvat.

„Maarja! Seal ta ongi!" hüüab Eeva rõõmsalt kohkudes, aga tasase häälega, et üksinda Löwenberg teda kuuleb.

„Sellepärast teda enne siia toodi! Sellepärast need mulle arusaamata saladused. — Aga kui ilus, kui imeilus ta on!" —

„Ja, ta on väga ilus! Niisama ilus kui tema õde," tõendab rüütel.

Ja, nad on mõlemad ütlemata ilusad! Aga — kahju, et nad ühtteist nii ülemäära armastavad, nõnda et — nii mõnedki südamed selle suure õeliku armastuse läbi kahju tunnevad.

Eeva hääl väriseb, kui ta sunnib: „Vaadake ometi ja kuulake!"

On ka tõesti vaatamisväärt pilt, mis ennast siin ilmutab. Ta tuletab eesti ennemuistset õnnelikku aega meelde.

Roheline muruplats laotab ennast vaataja silme ees välja. Selle keskpaigal viidavad prisked poisikesed, lühikesed püksid jalas, et ümmargused paljad jalad põlvist saadik välja paistavad, lumivalged särgid seljas, mitmel viisil oma aega. Ühed katsuvad rabeldes, teised vägikaigast vedades oma jõudu; ühed viskavad ratast, teised jälle lasevad vibupüssidega märki. Nendest paremat kätt, enam kaasiku pool, mis muruplatsi kolmest küljest ümber piirab, õõtsuvad prisked tütarlapsed, linalakkas juuksed ümber õlgade lehvimas, siidipärjad peas, hõbepreesid lumivalgete särkide peal kaela all, lauldes kiigel:

„Õekesed, õiekesed,
Roosikesed, rõõmukesed,
Lähme kiike katsumaie,
Kas on kiike venna tehtud,
Venna tehtud, virve veerdud,
Aluslauad aine pandud.
Küll ma tunnen venna kiige:
Venna kiik on kirjutatud,
Aisa otsad haljastatud" jne.

Aga mis seda tervet pilti tema kauniduses kõige enam kõrgendab, see särab enam pahemat kätt, muru eesotsas. Seal istub lõhnavates õites särava õunapuu all pingi peal, kuldse kedervarrega hõbedast lõngaheiet kedrates, nagu

sunniks teda igatseja peiu rutuga veimevakka täitma, nii kaunis neid, et küll kaunimat maa peal vähe leida võiks. Seljas on temal särapunaste triipudega musta põhja peal seelik, mille alumist äärt kaks rida karda ehivad ja mida punaste kirjadega ööd õlal kannavad. Tema ilusa kaela ümbert ripuvad hõbehelmeste read rahadega kuni poole rinnani peenikese valge särgi peal, mille laiu, suu otsast kroogitud ja nipeldatud pitsidega käiseid kuldkäerõngad rikastavad. Üks kuldsete litritega tumepunane siidipärg hoiab tema musti juukseid, mis tal paksult ja pikalt üle selja maha ripuvad, peenikese pea peal kinni. Tema peenikesi jalgu katavad valged kirjude vikeldega siidisukad ja mustad ristpaeltega kingad. — Ja see neiu on meie Maarja, kes oma praeguses olekus tõesti nii imeilus välja näeb, et tema õel üsna õigus on selle üle rõõmsalt kohkuda. Niisama on ka sellel mehel õigus, kes seal tema paremal pool kõrval, mõni samm temast eemal seisab, käed oma seemisknahka püksitaskutes, lühike kampsun ülekullatud nööpidega sinise vesti üle seljas, kaapkübar poolviltu õlani rippuvate hallide juuste peale surutud peas, ja kuningliku toredusega ümmarguse priske näo peal läikivate silmadega pea neiu peale oma ees vaatab, pea muruplatsile rõõmsate poisikeste sekka või ka kiikuvate tütarlaste poole sihib. Ja tal on õigus tore olla, sest veel seisab ta o m a prii maa pinnal, veel pole tema rikkus talt riisutud. —

Aga — seal veereb kuldne päike kaasiku taha looja, veel korra oma kuldset sära üle priiuspildi välja valades ja — kaugelt, kaugelt ikka ligemale tulles müriseb pikse kõma. Siin — vajub tume tekk pildi ette ja — mitmesuguseid kõnesid hakkab mardisaalis kõlama.

Ühed kiidavad kaunist etendust, teised aga tõrelevad, et piduandjad sellega politikasse puutunud. Paar pidulist, üks kiriksand ja teine mõisnikusoost mees, astuvad Straussi ette, kes just keset saali seisma juhtub.

„Armas vend,“ ütleb esimene torus huultega, „see pole mitte õige, rahvale ikka jälle tema ennemuistset prii

põlve meelde tuletada. See sünnitab niisama palju paha vaimu, kui see, et talle ikka jälle uuesti tema orjapõlve raskusi ette maalitakse. Pärib ju Jumal inimestelt, et igaüks sellega rahul peab olema, mis talle elusaatus kanda annud, ja ei salli sugugi seda vaimu kõrkust, mis oma igatsust rahutult kas kadunud vara külge köidab, teda jälle tagasi saada püüdes, või paremate ja suuremate maailma õnnede järele välja sirutab kui talle kätte on antud.

„Aulik õpetaja," vastab Strauss, kelle näost selge vaimuelu läigib, „esiteks unustate ära, et siin praegu mitte see vaene rahvas, kelle eest ikka veel tuletikke kui laste eest ära hoida kästakse, koos pole, vaid igast seisusest haritud inimesed, minu ja minu sõbra vabameelsed sõbrad. Teiseks on see üks üsna Jumala seaduste vastane pärimine, et mõne rahva vaimuelu mõne teise rahva kasuks ühe koha peale ära hanguma ja seal viimaks ära mädanema peaks. Mis meie eesti rahva mõnusa annetega ehitud vaimuga küll ka viimaks sündida oleks võinud, kui Jumal talle mitte armulikke kaitsjaid poleks äratanud, kes teda tema orjapõlvest päästnud. Kõneleb ju ajalugu kõige maailma rahvastest ikka üht ja sedasama, et üksinda üks õnnelik, see on ihulikult kui ka vaimlikult vaba, autundja rahvas kauneid, see on jumaliku vaimuga ehitud inimeste väärilisi elu nähtusi ilmutada võib. Nõnda, kuidas endised kreeka ja rooma rahvad neid on minevikus ilmutanud, kuidas nüüdsed prantsuse, saksa j. m. rahvad neid olevikus avaldavad. Sellepärast täidab päris jumalikke seadusi, kes inimesi, seisusi, rahvast kas tegude, õpetuste, või näituste jne. abil elu paremate, ausamate õnnede järele igatsema ärritada püüavad. Ja — ärge pange mitte pahaks! — võivad üksinda need inimesed ja seisused niisugustes püüdmistes kurjusi ja pattu aimata ja karta, kes eneste iseäralisele volile ja võimusele nende püüdmiste läbi kahju kardavad tulevat, mis ka just mitte tühine kartus pole," lõpetab Strauss tasasema häälega, kui ta siiamaani rääkinud, oma vastust, mispeale õpetaja veel täie suuga kosta katsub·

Aga — piduliste hulk, mis ennast aegamööda kõnelejate ümber kogunud, ei anna talle selle tarvis mahti, vaid hõiskab kui ühest suust: „Au ja tänu meie piduperemeestele! Nad on oma asja kõik hästi seadnud! Nad elagu, nad elagu!“ — Muusika müristab ligi. — Sellepeale läheb jälle tantsimine lahti.

Kell lööb kaksteistkümmend, enamasti kõik mardid võtavad võltsnäod eest ära, ainult mõni venib ukse poole, et lahkelt peolt lahkuda. Viimaste seas näeme ka Adonist, kes veel õieti pikkamisi edasi astub, vahel üsna seisma jäädes ja tagasi piiludes — Maarja poole. Maarja seisab ju praegu armuriigi läve peal kui üks kreeklaste jumalik kuju ja naeratab taevaliku lahkusega Eevale ja Löwenbergile vastu, kes mõlemad tema ees seisavad ja talle tea mis rõõmustavaid asju jutustavad.

„Ah, kui ilus ta on!“ ümiseb Adonis iseeneses, „kui palju ilusam sellest mulle onu poolt valitud toredast pruudist, keda ma vist ilmaski jaołtki nõnda ei armasta, kui ma Maarjat olen armastanud! Ah, miks ei ole mul valimise priiust! Miks on just mu onu käes minu au, seisus ja vara paigal?“

Ta surub oma hambad krigistades kokku ja astub saalist välja. Ukse tagant vaatab ta veel korra tagasi ja näeb, kuidas üks tuline mustlaste pealik Maarjaga tantsupõrandal tormab. Siis kaob ta peomajast, ilma et Maarja teda seal näinud või aimanudki oleks, mis Eevale suurt rõõmu teeb.

„Kes ometi need ütlemata ilusad tüdrukud on, kes seal Ella Straussi kaenla all praegu saalis edasi-tagasi jalutavad?“ küsib üks paks proua oma paremal käel istuvalt kuivetanud naabriproualt.

„Need on muidu ühe talumehe tütred,“ vastab see. „Ma ei mõista, kuidas Strauss neid oma tütre sõbratarideks vastu võtta ja neid nõnda austada võib, et neid ka oma kõige suurematele pidudele kutsub.“

„Ühe talumehe tütred?! Strauss läheb ka üsna arusaamatuks, imelikuks.“ —

„Aga, mis siis sest viga on, et nad ühe eesti mehe tütred on? Nad on ju hästi koolitatud ja ilusate viiside ja kommetega,“ seletab üks kolmas ligidalistuja naisterahvas.

„Ah, mis koolitatud, mis viisid ja kombed! See kõik ei tee veel saksaks!“ pahandab paks proua. „Minu poeg küll nendega tantsida ei tohi. — Konrad, Konrad! Ah seal ta juba selle valge pea ees kummardab. Mis tahad noorte inimestega teha, kes nüüd oma vanemate auseisust kergemeelel ära unustavad!“

„Ei, proua M.,“ katsub jälle kolmas vaigistada. „Ei ole see mitte noorte inimeste kergemeel, mis seisuste vaheseinad ära unustab, vaid „aja vaim“ on see, mis neid seinu maha lõhub, ja nii suure jõuga, et sinna enam kellegi vastupanemine ei aita. Mis nüüd ühe vaimujärje peal seisab, püüab kokku saada, kas olgu kaupmees või talu saunamehe poeg, juut või venelane.“

„Ah minge oma „aja vaimu“ arutustega!“ ütleb aga seal paks proua nii jämedalt, et lahke seletaja üsna ära kohkub. „Need ei kõlba kellegi autundmisega kokku!“

Ja oma kuivetanud naabri poole pöördes sisistab ta sellele kõrva: „Pidavat ju see apteegiproua ise ka talupoegade tütretütar olema, sellepärast oma mõõka,“ keele pihta näidates, „nii vahvalt saunlaste eest tupest välja tõmbabki.“

Ja mõlemad suurtsugu naisterahvad, kihelkonna kohtuhärra paks proua ja õpetaja kuivetanud õde, kes esiti Straussi noomida püüdis, kihistavad ise oma suure tarkuse üle naerda, missugune viis ja komme pidu vist mitte sel kombel ei austa kuidas eesti õed teda kaunistavad.

Niisugused kõrvalised vaidlemised ja nurgakõned ei eksita aga noorte inimeste lusti ja rõõmu. Nad tantsivad ja naljatavad üksteisega, kuni viimaks õuevalgus akendest tuppa paistab.

Seal on ka juba aeg, et pidu lõppema hakkab. Moosekandid mängivad veel üht müravat marssi, pidulised tänavad ja kiidavad piduandjaid kõige lusti ja rõõmu, söökide ja jookide jne. eest, mida nad kõik maitsnud, ja pidu ongi otsas. Igaüks hakkab oma kodu poole tõttama. Üksinda Maarja ja Eeva ei tohi veel äramineku peale mõtelda — nad peavad veel paariks päevaks Ella võõraks jääma.

Ka Löwenberg kõmpsib pikkamisi mööda uulitsat oma korteri poole, süda sees raske: Eeva pole tema armastusesõnu kuulda võtnud, pole ennast viimaks enam tema ligidalegi annud — on, kui teda kartes, ikka Maarja ja Ella kaenlas rippunud.

IV.

Külm pigistab ja venitab kuuvalgel õues, jää käriseb jõe peal, aiaroikad pauguvad ja majaseinad praksatavad. Seda mõnusam on soojas toas, pehme leentooli pesas, tumeda lambi valgusel, magusa sigarisuitsu pilvedesse heidetud juttu puhuda. Seal pääsevad just kui kõik südame paelad lahti ja sõber puistab sõbrale oma südame põhja välja.

Seda teevad siis ka meie tuttavad Leo S., noor K. kogukonna kirikuõpetaja, ja Walter Löwenberg, kihelkonnakohtunik. Jah, ametis on nad juba mõlemad, keda meie kolme ja poole aasta eest esimese vanemate mõisas kui tudengid võõrsil nägime olevat. Seal on meie tuttava õepaari, Maarja ja Eeva, vennal, ka juba üks aasta kallis naine, endine Ella Strauss, keda õed, kui ka äia ema ja isa kui „just nende perekonna liikmeks“ kiidavad loodud olevat.

Aga, nüüd kuulame, mis sõbrad teineteisele oma südamete pealt avaldavad; ehk saame sealt ka midagi mõnegi meie teiste tuttavate käekäigust möödaläinud kolmel ja poolel aastal teada.

„Jah, Leo,“ ütleb praegu Walter, oma sigarit laua peale pannes, mis tema ja sõbra vahel seisab. „Ei tahtnud ma hulk aega mitte uskuda, et Eeva mind nii tõelikult ära tõukaks. Ja — mispärast ta seda teeb, pole mulle praegugi veel üsna selge. Ma olen talle ju oma oleku läbi juba küllalt tunnistanud, et ma tema ja Maarja tõelikku vaimustust isamaa ja rahva armastuses mitte enam tühjaks tujuks

ei pea. Veel oma viimases kirjas olen ma talle tunnistanud, et ma just oma kohtuametis rahva kasuks mõnusat tööd võiksin teha, kui mul aga üks abikaasa toeks ja troostiks kõrval võiks seista, kes mulle mu silmi aitaks teritada, kui asjad seletada tulevad, mille põhjusi mehe silm enam ära seletada ei või, mida aga osav naisterahva silm siiski veel võib ära tunda, sest ühe naisterahva peenikene südametundmine trehvab tihti parem ühe elu tõetera pihta kui ühe mehe mõistuse kiir. — Ometi midagi ei mõju, talt tuleb ikka üks ja seesama vastus: „Teate ju juba, et mu süda teid ei põlga, aga teate ka, et üks iseenesele kui ka Jumalale antud tõsine lubadus mind keelab oma kalli Maarja kõrvalt lahkuda."

Jah, sedagi vastab mulle ikka Eeva. Aga Maarja annab mulle ometi igapidi teada, et ta südamest soovib, et Eeva minu abikaasaks saaks. Veel mineval korral Nurmes koos olles ütles ta: „Kui rõõmus oleksin ma, kui Eeva ühe kihelkonnakohtuniku abikaasaks saaks, kus ta oma rahvale õieti palju head võiks teha, hulga rohkem kui siin minu kõrval!" — Ma vaatasin seal teravasti Eeva otsa: ta kahvatas, tema huuled värisesid tasa, viimaks tõusis ta meie seast üles ja läks oma kambri, mis Maarjat näis kurvastavat.

Tõesti, nende õdede armastus teineteise vastu on ülearu suur. Üks ohverdaks teisele oma eluaegse õnne, oma elu. Aga — Eeva eksib oma truuduses: ta teeks ju Maarjat just selle läbi õnnelikumaks, kui ta ise õnnelikumaks saaks."

„Jah, Walter," ütleb nüüd Leo, kes sõbral siiamaani eksitamata oli rääkida lasknud. „Sul on igapidi õigus ja oled sa mulle oma tõsise kindla meele läbi ka oma armastuses minu kalli õe vastu nii kallis kui üks sõber teisele vähegi võib olla. Sellepärast sooviksin ma sulle hinge põhjast üht naist, nagu minulgi on, nagu Eevagi oma mehele saaks olema. Tõesti, ma pean sulle tunnistama, et õieti minu Ella minu kogukonna hing on ja tema liik-

meid kõigile heategudele vaimustab. Nii lapselik kui ta ise näib, nii noor kui ta on, kogunevad siiski lapsed, noored ja vanad inimesed tema kui oma ema ümber kokku. Lapsi püüab ta nendega mängides õpetada, nende vaimu arusaamisele äratada, neid kaunistele kommetele harjutada; noori neidusid, kes just kui mesilased tema ümber, katsub ta kõige paremate raamatutega meie eesti kirjavarast ja ajalehtedega tutvustada, neid laulmises, näitemängimises ja tea mis veel kõik juhatada; majaperenaisi toetab, trööstib ja juhatab ta nende majapidamise ja lastekasvatamise muredes. Ja imetlemisväärt on näha, kui virgalt ta igaühe headusi ja vigasid, igaühe kurbusi ja rõõmusid ära tunneb, ennast temale siiamaani ka kõige võõramate eluviisidega tutvustada võib."

„Jah," tõendab Walter, „see tuleb tema õigest vaimuharimisest ja heast südamest. Aga, Leo, kes on sinu Ella vaimu peaharijad olnud? Tõesti mitte linna suured koolid, kes talle rahvaelu kitsikustest kui ka tema loomuomadustest niipalju kui midagi pole rääkinud. Vaid tema isa oma selgete vabade mõtetega ja — Maarja ja Eeva oma vaimustatud eeskujudega on seda teinud. Pean neid ju minagi oma vaimu selgitajaiks nimetama. — Küll hirmuga kuulasin ma Eeva vaimustatud kõnet, tema ettevõtmisi pealt, kui ta meile oma jaaniöisi juhtumusi ja nägemusi jutustas, aga — südamerõõmuga olen ma aegamööda nende tegude tõelikke põhjusi ära tundma, neid ise nende vaimu kindluses ikka sügavamalt hakanud austama. Ja — nende väsimata tööd talulaste, neidude, naiste vaimude kallal nähes hakkas ka minu rinnus ikka tõsisem tahtmine kasvama: rahvale ka o m a ametiga appi tõtata võida."

„Jah," ütleb seal Leo liigutatud häälega, „ei või ju minagi muud tunnistada, kui et minu õed mind alles õigele teele on juhatanud. Ma oleksin vist kui mitmed teised kantsli peale astunud, ähvardades ja hirmutades, vaeste inimeste koormatud hingesid veel enam koormates, oleksid nemad mind minu pimeduses rahule jätnud. Nad on aga

niikaua minuga jagelnud, kuni viimaks kirikuraamatute kõrval ajalehti ja rahva elu hakkasin uurima. Ja alles sel teel olen ma sinnamaale jõudnud, kus ma praegu seisan: kui oma koguduse tõelik sõber ja teenija, mitte tema valitseja.

Paneb ju minu amet, mis mulle minu koguduse liikmete kõigest tähtsamate elusündmustega tegemist annab, mind juba iseenesest nende esimeseks nõuandjaks ja juhatajaks. Aga ma katsun neid igal pool nõnda juhatada ja toetada, et nad ikka igas asjas ise omil jalul seista võiksid, ja mitte nõnda, et aga valitsuseohjad minu kätte jääksid. Nende koolidel on nüüd juba ise oma valitsus, kus mina auliige olen, ja õpetatakse neis koolides lapsi tublisti ja selgesti mõtlema ja igast asjast aru saama. Olid neile ju oma iseloom kui ka selle maa loomus, mis neid täidab ja oma seadustega kaitseb, ka tema kõige tähtsamad elud ja olud täitsa tundmatud asjad. Nende peaajud olid ainult piiblilugusid täis tuubitud, et seal nagu loomulikkudele õpiasjadele enam poleks ruumi olnudki; nende silmnäod olid nagu täitsa eluta, nagu üksinda oma jalgealuse poole norgu pöördud. Aga — mine nüüd nende koolidesse ja vaata, kuidas seal nüüd terased ja rõõmsad lapsed oma teraste õpetajate ümber kosuvad. Jumal olgu tänatud, et juba niisugusele hakatusele jõudnud oleme. Hakkab aga selge mõtlemis- ja arusaamisjõud koguduses kasvama, küll siis aegamööda ka kõik pimeduse tööd ja orjused hakkavad kaduma."

„Sa kaebasid, Leo, hakatuses, et liigjoomine sinu koguduse elu rikkuvat. Kuidas siis selle poolest nüüd lugu?"

„Olen niikaua mõisnikule peale käinud, kuni ta oma kõrtsisid on vähendama hakanud. Oli ju üsna inetu, kuidas pea iga versta taga jälle kõrts või viinapood seisis ja ei jõudnud ma naiste kiunumist ja kaebamist enam ära kuuldagi, et nende mehed ja pojad enam mujal ei tahtnud seistagi kui aga üksi kõrtsi kaardilaudades. Sellepärast olengi sillakohtu-härrat palunud, et tema selle järele val-

vaks, et ka meie maanurgas kõrtsi seadusi austataks. Nüüd on asi ka sellepoolest juba parem, kaardimängimisest pole enam kuuldagi."

„Jah, kui kõik kohtunikud oma kohustusi nõnda, kuidas tarvis, siiamaani oleksid täitnud, kuidas seisaksid juba mitmed asjad meie rahva seas paremal korral. Seal näen ma praegu oma kihelkonna kohtu raamatutestki, kui segamini, kui vaesel korral kõik valdade kassade, vilja magasite rehnungid on; seal loen aktidest, kui keerulised, kui segased kõik kohtu protokollid on; kui tihti on nendele õigus mõistetud, kelle õigus just seaduste punktide vastu käib. Kuidas on siiamaani kõlvatuid vallaametnikke, pealtkirjutajaid sallitud ja kaitstud! Ei, ei, kõik peab teiseks saama, kõik teises vaimus ka kihelkonna kohtutes talitatud; kui kogukondade vara peaks kasvama, tema liikmete õigused päris tõe põhja peale peavad jõudma; tema valitsus ka tõesti, kuidas seadus talle seda määrab, iseoma jalge peale seisma peab saama.

Oh, kui tõsised nõud ja ettevõtmised mul kõige selle kohta on, kui aga Eeva minu kõrvale peaks tulema! Jääb tema mult ära, kaob ka pool minu tööjõust ja rõõmust!"

„Ära kurvasta, armas Walter, looda aga! Minu õdedel on truud, kindlad südamed. Mida nemad kord armastavad, seda nad ka enam naljalt ära ei unusta. Lase nüüd aga Eevat seda, mis ta oma kohuseks Maarja vastu peab, täita, küll ta viimaks ka oma kohuseid sinu vastu hakkab täitma. Ei või ju teada, kui pea mitte veel kõik asjad paremuse poole ei pööra. Ei või teada, kuidas veel Lindenthaligi käsi võiks hakata käima. Olen juba kuulnud, et ta ennast pruudist, keda tema onu talle vägisi kaela pannud, ära lahutanud ja vigase tervise pärast Saksamaale tervisevett läinud pruukima. — Anna aga elusaatusele aega, küll ta viimaks kõik hästi toimetab."

„Sul on hea ütelda, anna aega, kui sul juba sinu eluõnn kaenlas on!"

„Tõsi küll, armas sõber! Aga mis võin ma parata, kui et sind trööstida? — Ja, kui meie minu vaese tädipoja Hansu peale vaatame, siis peame küll tunnistama, et tema meie seast üksinda õnnetu on. Seal kõnnib ta oma armastatud neiu silme all, kellest tal teadupärast, et ta ilmaski vastuarmastamist loota ei või, iga päevaga haua poole. Üksinda see on tema õnn, et Maarja temaga ümber käib kui oma kõige parema sõbraga. Ta katsub teda igapidi rõõmustada ja lahutada, tema nõrga tervise eest niipalju, kui tema jõus, hoolt kanda — ometi, mis aitab kõik, kui lootused enam inimest ei toeta?! — Sina aga, Walter, tead, et Eeva sind armastab, sul on veel sinu tervis, sinu noormehe täis jõud käes, sellepärast võid sa loota, et tulevik sulle veel suuri õnnesid võib tuua!

Aga, armas sõber, nüüd on küll ka juba aeg puhkama minna, tunnid veerevad vist juba hommiku poole."

„Vist küll," tõendab Walter ja mõlemad sõbrad tõusevad oma istmeilt üles, annavad teineteisele veel head ööd soovides kätt ja lähevad siis teine teisest saali uksest oma magamiskambritesse.

Külm käristab ja pragistab õues, tähed säravad kuu paistel, kuked laulavad juba teist korda, kui sõbrad oma voodeisse heidavad.

Unevaimud ketravad, kujuvad ja sõlmivad kirjusid, hõbedasi ja kuldseid heideid, võrgutavad ja päästavad jälle, hirmutavad ja rõõmustavad, narrivad ja trööstivad magajate vaimusid.

„Walter, Walter, ära mine enam eemale!" hüüab Eeva oma voodis nii valju häälega, et Maarja, kes oma voodis tema kõrval magab, sest üles ärkab.

„Mis sul on, Eeva?" küsib ta õelt mureliku häälega.

„Mitte midagi, nägin muidu halba und," vastab see uniselt, pöörab teise külje peale ja magab jälle edasi.

Aga Maarja ei või enam magama jääda. Tema kergesti ülesärritatud vaim hakkab talle tea mis kurbi pilte

küll minevikust, küll olevikust ette kujutama, ja uni — on selleks ööks jälle läinud, kuidas ta juba nii tihti ennegi on läinud. Albert ja Hans, Eeva ja Walter, vist ei jõua teie täiesti ära määrata, kui raskeid murekoormaid teie Maarja tugevale vaimule kanda annate, sest teie ei näe ju ilmaski neid palavaid pisaraid, mis tema peapadi ööpimedustel vastu peab võtma.

Söögitoas lööb seinakell kolm, majaisa astub, laternatuli käes, peretuppa, peret tööle äratama.

V.

„Eeva, kas sa mul siis jälle nii hea tütar oled ja täna jälle terve lõunase talitusmure oma peale võtad? Olen juba Maiele küll ka kõik ära rääkinud ja näidanud, mis keeta ja teha, aga eks sina pea ikka perenaist mängima.“ — Nõnda tellib enne lõunat peale ülevalkõneldud ööd ema Eevat, kes söögitoa kõrval olevas kambris laua ääres istub ja pesu lapib, kuna Hans talle ühest eesti keele raamatust ette loeb. — „Pean jälle Kiviarule minema, kus suur häda käes — Jüts tõi mulle käsu.“

„Mis seal siis jälle on juhtunud, et haigus raskemaks läinud? Kui sa minev kord seal käisid, ütlesid ju Mari juba paremaks saavat?“ küsib Eeva, tööd käte vahelt laua peale pannes, istmelt üles tõustes ja ema poole minnes.

„Mis seal võib juhtunud olla? Muud kui et Mari enda vist jälle enneaegu pukki on ajanud ja sealjuures ehk külmetanud. Ega need inimesed ju seda usu, et hoidmine ja mõistlik ümberkäimine kehaga ka tervisesse mõjub; aga annab neile mõni soolapuhuja tea mis pöörast käsku nende haigustes, seda täidavad nad püha hirmuga.

Ometi, mis aitab kõik kaebus nende üle! Ega asjad selle läbi ometigi enne parane, kui lapsed veel koolides oma ihu loomusega, s. o. tema jõudude, tarviduste ja hädadega natukenegi tuttavaks ei tehta,“ kõneleb ema, kuna Eeva talle juba kasukat selga ja rätikut ümber siduda aitab.

Hobune ootab juba tükk aega ukse ees. Seal aitab Hans veel oma armsa tädi saani, annab talle ohjad kätte ja saadab ta minema.

„Nüüd, armas Hans," ütleb Eeva, kui nad jälle toas on, „nüüd võid sa ka jälle puhkama minna; oled ennast täna ettelugemisega küllalt juba väsitanud. — Mina pean nüüd kööki minema lõuna eest muretsema."

„Hea küll," vastab Hans, paneb raamatu, millest ta lugenud, kokku ja läheb kohe kambri ühest uksest välja, kuna Eeva teisest läbi söögitoa kööki tõttab.

Väsinud sammudega astub Hans läbi paari väiksema toa peaaegu küürus, nagu oleks tal juba mitmekümne aasta koorem seljas kanda, kuna ta ühte väikesesse külma kambri jõuab, kust trepp üles läheb. On ta seda treppi mööda üles oma kambri jõudnud, laseb ta enda seal kohe oma voodi peale selili maha. — Seal vaatame siis ka jälle korra teravasti tema silmnäosse, kas sealt veel midagi sellest rõõmust näeme, mis viimati kolme ja poole aasta eest kohvilauas läikivat nägime.

Oh ei, midagi pole seal enam rõõmust lugeda! Tema äranärtsinud nägu ei räägi enam muust kui südamevalust ja lootuseta elust.

„Oh Jumal, Jumal!" ohkab ta, kuna üks pisar teise järele pikkamisi mööda tema kondilist palet maha veereb. „Mis aitab, et ma igal pool ja kohal tema hoolekandmist minu eest näen? Mis aitab, et ta minu tuba ehib, toolid ja lauad oma näputöödega kaunistab, kõige priskemad lilled oma väikesest triiphoonest ise oma käega siia kannab; ka täna jälle oma kõige kaunimad lilleõied mulle kimbukeseks kokku korjanud ja sellega minu lauda ehtinud? Mis aitab mulle kõik, kui — ta mind armastada — või — kui mul selleks lootusi ei või olla!" Seal hakkab ta tasa köhima ja — mis see on? Üks punane tilk tungib tema kahvatanud huulte vahelt läbi, kukub tema lumivalge särgi peale. Teine tilk tuleb esimese järele — ta tõuseb käsipõsakile, tõmbab plekknõu voodi alt välja ja laseb vere-

oja sisse joosta, mis nüüd sorinal suust välja voolab. Vaene Hans!

Jääb verejooks vähemaks, võtab ta lauakese pealt, mis tema voodi kõrval seisab ja rohupudelite, veekaravini ja klaasidega, ka mõne ajalehe kui ka raamatutega on täidetud ja mille keskpaigas ilus priske lillekimp ilusa kristallvaasi sees seisab, selle lauakese pealt võtab ta klaasi veega, laseb sinna mõned tilgad ühest pudelikesest sisse ja joob selle ära. Kui verejooks üsna järele jäänud, loputab ta oma huuled puhtaks ja vajub siis kui poolsurnud peaga padja peale tagasi, hoiab silmad kinni ja hingab nii tasakesi, et vähe kuulda. Vaene Hans! Kui ilma eluta, kui päris surnu moodi paistab veel nüüd tema pale!

Aga laseme teda puhata ja läheme ja otsime ka ükskord jälle Maarja üles.

Mis see on? Mis hääled kõlavad meile läbi tubade, mille läbi Hans üles oma kambri läks, söögitoa ja siis veel suure sooja vöörkoja saali poole minnes juba eemalt vastu? Lapsi pole ju enne Nurmes olnud? Kust tulevad nüüd nende hääled siia? — Lähme aga ruttu saali sisse — ega meie ju kedagi eksita, sest ega meid ju nähta, et oma uudishimu vaigistada.

Vaata imet! Terve rong küll seitsme- kuni kaheksa-, kolmeteistkümne- kuni neljateistkümne-aastasi tütarlapsi kargab seal nööre üle pea ja jalgade alt läbi visates üksteise järele ümber keset saali seisva suure ümmarguse laua. Kui üks oma nööriviskamises või jalgepanemises eksib, naerab terve koor — ka Maarja, kes, käed rinde all koos, mööda tuba edasi-tagasi käib; kahvatanud huulte ümber joonib siis lahe naeratamine.

Jah, kui kahvatanud, kui pikergune on tema endine ümmargune pale nüüd! Ometi on ta ikka veel imeilus. Tema peenikeses näos kui ka silmades, mis veel nagu suuremakski läinud, kui nad enne olid, ilmutab mingi armas, kaunis ja ühel hoobil ka vägev vaim, et tema peale

vaataja oma pilkusid selle näo ja nende silmade küljest vaevalt veel lahti kiskuda jõuab.

Ja, mis imeilusad riided on tal veel täna seljas! Lastel niisamasugused! Tõesti, päris eesti rahvariided, kuidas neid jaanipeol Liinal ja mitmel talurahva neiul seljas nägime olevat.

Kelle lapsed need siis õieti peaksid olema, et mitte saksa või untsantsakate riiete mudelitega kaetud ei ole? Peavad ju rikaste meeste lapsed olema, et riided nii peenikesed on: kampsunid mustast või sinisest kalevist, peenikesed pitsid ümber kaelte ja käiste suude, triibulised kuued pehmest peenikesest villasest riidest, kurguaukudes hõbedased preesid, patside otsas siidlindid, ühe sõnaga — kõik peenike ja väärtuses. — Oot, oot, tunneme nad ehk ära ka! Vaat' see valgete juustega on ju V. mõisa rikka rentniku, see teine sinisilmaline seal kõrval sellesama mõisa kuulsa õllepruuli tütar; need kaks sõstrasilmalist on ju K. mõisa suure saeveski peremehe kaksikud ja see kõige sirgem ja pikem kui ka need kaks kõige väiksemat on ju T. valla kõige jõukamate päriskohtade omanikkude tütred, kõik ausate eesti meeste lapsed, ja kõik nii kaugelt siia kokku toodud. — Ja, jah, L. maja on ju tema hästi koolitatud, viisakate ja viimasel ajal ka veel rahvavaimuliste tütarde läbi juba kaugel ümberringi kuulus: vist on need lapsed siia koolitada toodud?

„Nüüd, lapsed," ütleb seal meie imetlemiste ja küsimiste sekka korraga Maarja, „nüüd olete oma ihuliikmeid juba küllalt liigutanud, nüüd käige veel mõnikord tasa sammu mööda tuba edasi-tagasi, et veri rahulisemaks jääb, siis hakkame jälle oma vaimuga töösse."

Lapsed teevad tema käsu järele; tõstavad siis veel laua, mille ümber nad oma nööridega hüpanud ja mille peal nende kooliraamatud ja kirjutusasjad, suure mahagonisohva ette, mis toa sisepoolses pikas seinas seisab, suure laia ilusa kirju alusteki peale; siis istuvad ise toolide peale laua ümber, kuna Maarja sohva peale istub.

„Nüüd võtame paari oma maa talvelinnu elulood, viisid ja kombed,“ tahab just Maarja alata, kuna ta oma eest laua pealt ühe pildi paari suliliste kujudega kätte võtab, seal — hakkab temast vasakut kätt toanurgas üks elus sulevatiline oma rõõmust meeletuju nii valju häälega kuulutama, et lapsed kui ka koolitaja selle julge eksitaja üle vägisi naerma peavad hakkama.

Ime, ime, mis veider ja kena koolituba! Seal nurgas on ju päris väike lindude riik! Helesinise, saali seintega ühevärvilise võrgu taga, roheliste kuuskede ja mändide otsas ripuvad rohelised puurid, milles küll valge, küll kollase kui ka punase rinnakraega kergejalgsed linnukesed tantsivad, pruukosti võtavad, või nende ustest välja puude okstele, sealt jälle tagasi lendavad. Praegune laululööja istub kui kuningas oma riigis kõige kõrgema kuuse ladvas ja laseb sealt oma punast kraed särada — musutavad ju lahked päikese kiired praegu just teda.

Jah, veider ja kena koolituba! Akende poolel, mida saalil kolm pikas ja kaks paaris otsaseinas on, särab terve triiphoone, seal ulatuvad gummi-, palmi-, elu-, mürdi- ja tea mis veel kõik puud pea laeni ja nende vahel ilusate roheliste lillelaudade peal seisavad väiksemad õitsevad lilled oma nägusates pottides — just akende kohal; lopsakad eefeu väänded ronivad üle akende, laealust seinaäärt mööda pea ümber poole toa ja ehivad suuri maalisid, mis seinas ripuvad; need maalid ilusates pruunivärvilistes või kullatud raamides ilmutavad kauneid Läänemaa kohtasid ja pealinnasid, ja vaat' seal Maarja selja taga sohva kohal on ju terve päevapiltide galerii: sealt vaatavad meile kõik isamaa kuulsad kirjamehed vastu, ja neid kroonib meie Majesteetlik Riigiisa oma kõrge abikaasaga, kõik roheliste vanikutega ümber piiratud. Tõesti, see koolituba on päris väike isamaa muuseum, võõramaa rohelised puud välja arvatud. Seal ei puudu ka muusika, sest otsaakende kohal, mõni jalg seinast eemal, seisab ju suur tiibklaver lahti ja „Rõõmus laulik“ tema noodipuldi peal. — Kas veel muud

kraami, palju toole, laudu või mõni peegel selles toas seisab, pole meil enam lusti tähele panna ega üles lugeda; mis meie temas juba näinud, on meid nõnda rõõmustanud, meie vaimu nõnda kõrgendanud, et temas enam pudipadikraamile mahti pole. — Ka õpetab Maarja juba.

Ja rõõm on pealt kuulda, kui lihtsalt ja elavalt ta lastele piltide abil või ka vahel sekka oma elavate lindude peale näidates lindude olu ja elu jne. ära seletab. Laste säravad silmad ripuvad tema suu ja silmade küljes, nagu puhuks ta neile kõige lustilikumaid juttusid.

Kui tund otsas ja lapsed laua äärest üles tõusevad, hüüavad nad rõõmsalt läbisegamini: „Ah homme, homme on jälle armsad tunnid! Meie ihu tundmaõppimise ja isamaa ajaloo tunnid!"

„Aga Elsa," küsib seal üks terane nokk teiselt, „missugused tunnid sulle siis mitte armsad ei ole? Kas pole ka need tunnid kallid, kus neid Maarja meile tähtsate kirjanikkude ja teiste kuulsate ja ausate meeste ja naiste elulugusid jutustab? Kas pole ka rääkimis-, rehkendamis- ja geograafia-, kas pole kõik, kõik tunnid armsad?"

„Jah, jah, on küll," vastab teine, „üksi võõra keele tunnid on mulle natukene rasked, aga pole viga; juba sellepärast, et kallis neid Maarja neid meile annab, on ka need mulle armsad — hulga armsamad, kui nad mulle siis olid, kui meie kiriksand mulle neid andis."

„Kui teie oma kooliasjad ära kappi olete viinud, siis minge veel niikauaks õue — täna on väga ilus ilm — kuni teid lõunale kutsutakse!" Nende sõnadega lahkub Maarja koolitoast.

Selsamal ajal istub Tüüringimaa mäestikus ühes väikeses, pea lume alla maetud majakeses üks isevääriline inimesepaar. Üks vana halli peaga naisterahvas istub tekkide ja rätikute sisse mässitud küdeva ahju ees ja tema ees, madalama pingi peal, peenikestes mustis riietes sirge

kehaga noormees, kes kummuli näoga oma valgete pikkade juustega pead vanakese rüppes puhata laseb.

„Albert, Albert,“ ütleb vanakene natukese aja vaitolemise järel südamliku noomija häälega, „pole koguni mitte õige, et oma noormehe meelevahvuse juba kohe esimeste õnnetuste järel, mis elu sulle kanda annud, nõnda maha rõhuda lased. Mõtle ometigi, mis mina, nõrk naisterahvas, kõik olen läbi teinud ja elan siiski veel üsna laheda südamega edasi.“

Ja nende sõnade juures läigib vanakese sinihalles silmades niisugune südamevahvus ja mõtetejõud, kroonib tema lahket otsaesist niisugune enesetunne ja joonib tema huulte ümber nii südamete äravõitja naeratus, et selle üle tema otsa vaataja enam tema elutormidest kortsudesse uhutud palet kui ka küüru tõmmatud, külmetajat keha tähele ei panegi, vaid ennast kui ühest lõpmata vaimu kevadisest õhust tunneb meelitatud olevat.

„Vanaema, armas vanaema!“ — hüüab Albert kurva häälega vastu, vanakese ette põlvili maha laskudes ja tema silmi vaadates, „miks ei ole ma juba ammu sinu juurde tõtanud! Sa oleksid mind õpetanud: minu onu ehk kasuisa varale ja auläigile selga pöörma, kui ta mult päris, et oma eluõnne nende eest ära andma pidin!

Oh, vanaema, sa ei jõua ära arvata, mis piina minu süda viimase kahe ja poole aasta sees välja on pidanud kannatama! Sina oma alati selge vaimuga, kes ikka asjade väärtust õieti ära kaaluda on mõistnud, sina ei või ju seda põhjani ära tunda, kuis inimese südamega lugu, kes oma terve maapealse eluõnne tagasisaamata viisil ühe läikiva udupildi eest, mis, kui teda arvad kätte saanud olevat, tuulde ära kaob ja tema õnnetule püüdjale muud enam ei näita kui rabalaukaid, ära on müünud! Sa ei tea, kuis sarnases kauplemises eneseaustus ja usaldus, terve südamerahu ja elurõõm ära kaob, ära sureb!“

„Sul võib, armas poeg, ka õigus olla. Aga miks ei looda sa siis enam oma eluõnne, see on, ühe sõnaga,

Maarjat enam tagasi saada, kui sul nüüd ometigi juba see jõud olnud, et oma toredat pruuti kõige rikkuse ja seisuse kasudega oled maha jätta jõudnud, kui Maarja veel teisele mehele pole läinud?"

„Ah, vanaema, oleks Maarja igapäevane neid, kes truusti armastada võib, siis võiksin ma ehk veel andeksandmist leida, aga — ta on ennast viimasel ajal selle partei liikmeks annud, kes tulise vaimu ja väsimata meelega oma rahva, see on eesti rahva õigusi, vabadust ja au, kätte saada püüab, ja — see partei põlgab saksu. Miks ei pea seal Maarja veel niisugust „sakslast" põlgama, kes teda nii kerge meelega on ära anda, talle nii juhmil kombel näidata võinud, kui vähe ta tema rahvast, tema suguvõsast lugu pidanud, kui tugevasti tema süda mammonast, tühjast läikest kinni paelutud olnud," ütleb Albert valusa häälega, oma nägu jälle vanaema põlve peale vajuda lastes.

Pead jälle üles tõstes räägib ta edasi: „Et sa meie seisukorrast teineteise vahel õieti aru võiksid saada, luba mulle, et ma sulle sellest väikesest eesti rahvast, kelle tütar Maarja on, natukene rohkem jutustan. Olin nendes aastates, mil onu all teenisin, uhke mõisnikutütre Aurora peigmees olin, palju elust kui ka ajaloost õppinud ja uurinud. Seal on mu silmad selle hirmsa ülekohtu üle lahti läinud, mis meie saksa rahva rüütliseisus, vaimulikkude meeste, kirikhärrade abil ja toetusel, sellele sealt maa endisele pärisrahvale teinud on ja ikka veel edasi teeb. Saksa ordu- ehk õigemini röövrüütlid on umbes 700 aasta eest, ettekäände all, et paganatele ristiusku tuua, selle priskesti elava, selleaegses kultuuris juba kaunisti edasijõudnud rahva mõõga ja püssi abil oma pärisorjaks teinud, teda aegamööda elaja vääriliseks maha rõhunud, ta rahva liikmeid kui loomi üksteisele müünud, neid niipalju peksnud ja tapnud, et tast enam muud kui igapidi jõu poolest väljakurnatud varjud veel järele olid jäänud!"

„Hirmus!" hüüdis vanaema vahele, „see vanaaegne röövlite vaim!"

„Ta sattus sõdade läbi ühe suure rahva valitsuse, nagu taani, poola, rootsi ja viimati vene alt teise alla, aga saksa rüütliteseisus, mõisnikud, olid oma jalgealust sel maal ikka tugevasti kindlustada osanud ja eesti talupoegi, oma põllutöö-orje ikka oma omanduseks hoida jõudnud. — Alles kui viimased vene keisrid, teiste läänepoolsete rahvaste eeskujul, pärisorjuse kaotasid, ka väikese eesti rahva vabadeks inimesteks tunnistasid, hakkas ka tema kui uuesti elama, oma pead mullapinnalt taeva poole tõstma, ehk küll esimene priiuse aeg neile ikka väga vähe edasijõudmise võimalust andis! Aga imetlemisväärt on selle rahvakese elujõud ja visadus, kuidas ta lühikese ajaga, mõnekümne aastaga edasi on tunginud. Kus mõni inimlikum mõisnik juhtus olema, selle mõisa ametnikud viisid oma lapsi linna koolidesse, panid pojad ülikoolidesse. Viimastel aegadel teevad seda isegi süda-talupojad, kes juba oma kohtade rentnikud ehk juba ka pärisperemehed. Sest riigi seadus lubab nüüd ka juba talupoegadel maad osta. Sel teel on siis nüüd ka juba kaunis hulk eesti haritud naisterahvaid leida, kes aga täitsa saksa seltskonda ära kaovad, sest et neil omakeelelisi koolisid veel ei ole. Nende seast on ka minu armastatud Maarja, kellest ma ei teadnudki, et ta eestlane oli, sest et ma teda haritud saksa majas ja saksa seltskonnas kui peenelt haritud neidu tundma õppisin. Alles onu tutvustas mind tema rahvusega, kui ta mind temast lahti kiskus. Mis inetu, põlgamisvääriline karakter, loomus, armuta süda onul, sellel praostil, vaimulikul mehel on, kes ometi armastuse religiooni kuulutaja peaks olema, sain alles sel ajal tunda, kui tema ametis tema abiks olin. Tal ei mõlgu muud meeles kui aga see, kuidas ta rahvast mõisnikkude tahtmise, nende kasude alla saaks rõhuda. Kõik tema jutlused ei ole muud kui ähvardused neile, kes vähegi oma jalul seista püüavad, mõisnikkude väevõimu üle kaevata julgeksid. Mõisnikkude najal on ju ka kirikhärrad suured saksad, võimumehed, kuidas neid nimetatakse. — Ja see pruut, keda ta mulle peale toppis, see

on kui läikivate sulgedega paabulind valge luige, minu Maarja, kõrval. Esiti pimestas mind ta väline sära, aga peagi tuli ta kalk sisemine olemus ilmsile. Ta tunnistas, et ta mind juba esimesest nägemisest paar aastat tagasi, kus onuga tema vanemate mõisas võõrsil käisime, armastanud olevat. Aga minu süda ei läinud ta vastu soojaks. Seal kuulsin kord kogemata teisest toast, kuidas ta oma noorema õega päris kadeduse pärast ühe kavaleri kingituse üle riidles, nii inetute, kalkide sõnadega õele ta ilusat tualetti ette viskas, mis ometi temal, vanemal õel, oleks pidanud olema. Teine kord kuulsin teda toatüdrukut rumalaks talutüdruku seaks sõimavat ühe väikese eksituse pärast. Iga päevaga läksid nad mulle onuga vastikumaks, kuni enam välja kannatada ei jõudnud, enese mõlemist lahti ütlesin ja siia põgenesin."

„Ja, Albert, mu poeg, on sinu Maarja nii kõrge vaimuga neid, et ta oma isamaad armastajate ausate meeste püüdmistest täiesti aru saada ja nendele ka oma naisterahva jõududega abiks, toeks võib olla, siis annab ta ka veel sinule sinu suure patu tema enda vastu andeks, kui sa aga tema rahvalikke püüdmisi austad ja . . ."

Seal ei lase Albert oma vanaemal enam edasi rääkida, ta kargab püsti, paneb oma käed vanakese kaela ümber, surub oma suu põlevalt tema lahke otsaesise peale ja ütleb tagasihoitud rõõmuhõiskamisega: „Kallis, kallis vanaema, sa räägid päris prohvetlikul viisil! Su sõnad äratavad mu uuele elule! Lootus ja julgus kasvatavad mu südames jõudu. Tahan Maarja juurde tagasi tõtata, põlvili maas tema ees talle oma patud üles tunnistada, talt need andeks paluda ja enda talle kaastööliseks tema rahvalikes püüdmistes pühendada! Ta ei või, ta ei saa mind siis enam ära tõugata!"

„Jah, mine, mu poeg, ja tee seda, minu õnnistus on sinuga."

Päikese kiired mängivad läbi toakese väikeste, aga heledate aknaruutude vanaema hõbedaste ja pojapoja kuldsete lokkide peal, kuna nad teineteise kaenlas rõõmupisaraid valavad, nagu oleksid neil juba kõik võidud käes.

VI.

S. vallamaja uks läheb lahti ja välja astuvad Maarja ja Hans teineteise järele. Maantee peale saades hakkavad teineteise käe alt kinni ja kõnnivad tasasammu edasi.

„Hans, nüüd oled sa küll nii üliväga väsinud, ei tea kas enam hobuse juurde käia jõuadki? Ehk istud siia tee äärde ühe kivi peale maha ja mina lähen toon hobuse kõrtsi juurest siia," küsib Maarja lahkelt.

„Pean vist küll seda teha paluma, armas Maarja! Üsna ime, kuidas see kevadine õhk mind väsinuks teeb!" vastab Hans, kuna ta ennast juba Maarja abiga ühe suurema kivi otsa istuma seab.

„Pole, armas Hans, tänase väsimuse üle koguni imetledagi," ütleb Maarja naeratades, „ennem on imetleda, et sa kõik need tunnid, mis täna meie koosolek vältas, ja peale selle, mis mul veel üksinda tegemist oli, seal palavas toas välja jõudsid pidada."

„Ah, Maarja, sinu vaimustavaid sõnu, sinu mõistlikku ja osavat juhtimist ja toimetamist pealt kuuldes ja nähes peab ka kõige haigema ja nõdrema haigus ja nõtrus unuma. Sinu sõnad, sinu vaimuõhk puhuvad ju peaaegu surnutele veel elu sisse. Kuis ei peaks nad veel mind kergitama ja elustama! Sellepärast ei tunnud ma toas märkigi väsimust, õue astudes aga kadus mu jõud korraga."

„Nüüd oota siis siin natukene! Ma tõttan, et pea hobusega kõrtsi juurest tagasi olen," ütleb veel Maarja, juba mööda teed edasi rutates.

Hans vaatab talle läikivate silmadega järele. „Jah, surnutele võid sa veel elu sisse puhuda. Sest missuguseid tuimi, üksluisi ja ihneid pole sa ise oma Aleksandri kooli abikomiteega ära võitnud — tegudele ja annetustele äratanud? Kuis lendavad sulle meeste ja naiste, vanade ja noorte südamed vastu, kui sina aga oma suu lahti teed! — Oh Maarja, Maarja, sind on päris taevalikud omale siia maa peale abiriistaks valinud! — Jumal olgu tänatud, et ma sedagi õnne maitsta tohin, et võin sulle sinu pühis toimetustes kui truu koer kõrval ja järele joosta. Joosta? — Mina ja veel joosta? Jah, Jumal, vedama pead sa mind, kus sa mind ligi saada tahad! Aga — sa oled ingel! Sa oled veel parem kui sa ilus oled. Sa teed seda nii hea ja lahke meelega, nagu oleks see sulle päris õnneks ja mitte vaevaks."

Nõnda kõneleb ta iseeneses ja vajub siis sügavatesse mõtetesse, kuni Maarja väikeses vedruvankris istudes ja osavalt oma virka terashalli täkku juhtides, kelle ta isalt oma viimaseks sündimispäevaks kingituseks saanud, kõrtsi poolt sõites tuleb. On ta Hansu ette jõudnud, peatab ta oma ilusasti ärakoolitatud hobust ühe sõnakesega, sirutab Hansule oma parema käe vastu, aitab teda vankrisse ja — kerge koorem veereb lahedasti mööda libedat teed kodu poole, läbi lõhnava, õitsva looduse.

Ühe pühapäeva õhtupoolel leiame jälle korra kõik L. perekonna sõbrad üheskoos olevat, ja veel ühel imeilusal kohal: keset lõhnavat kaasikut, ühe väikese mäekese otsas, mida õitsvatest metshumalatest üksteise külge köidetud pähklapuud poolringis ehivad, kuna mäekese lage külg vaatajale lahedat teed üle rohelise kaasiku, tema läbi keerlevate teeradadega annab. Selle lagedamal serval, ühe madala pähklapõõsa alt väljasiriseva allika ääres, mille hele vesi sulisedes ja karates mööda aastakümnetes viilitud rada mäekese serva mööda alla kaasikusse tõttab, selle allika ääres istub Leo, tema noor naisuke, endine Ella Strauss, oma peenikest, lilledega ehitud peakest tema rinda vastu toe-

tades, kuna väikesed valged käed mängides üht lilleõit teise järele oma rüpest, mis lilledega täidetud, allikale tee peale kaasa pilluvad.

Nendest natukene eemal istuvad Maarja ja Eeva, nende vastas Hans ja Walter Löwenberg, seljad kaasiku poole pöördud. Õed punuvad õitsva pihlaka okstest pärjakesi, millega nende eneste pead juba on ehitud, ja noored mehed seavad neile selle tarvis oksakesi korrale ja annavad neile kätte. Muidugi ei toimetata niisugust tööd noorte inimeste vahel tõsiselt, vaid naljasõnad lendavad edasi-tagasi ja kõlab hele naer, vahetevahel kaasikust vastu kostes, läbi selge õhu.

Noortest inimestest tagapool, pähklapuude varjul aga puhkavad kas küllakili või istukili pehmete alustekkide ja patjade peal õdede vanemad Straussi paarirahvaga, kes neile võõrsile tulnud. Nende keskel käperdab väikene roosiline lapsukene, nende esimene lastelaps, kelle peale nad südame rõõmu ja uhkusega vaatavad, kilgates edasi-tagasi. Tõesti kaunis perekondlik pilt õitsva looduse rüppes! Ohverdavad täna ka veel need kaks kõige õierikkamat, säravat kuud aastas — mai ja jaanikuu (täna on ju viimane mai ja homme hakkab juuni) — oma magusate jõududega täidetud õhkusid, hõiskavad linnud kui pöörased oma soolo- ja koorilaulusid, ja aitab ka veel päike oma kullaga läbi puude roheluse kaunistada. Tõesti kaunis olek; tõesti südant soojendav ja kõrgendav pilt!

Aga — mida tuletab meile laulik Schiller taevavägede kohta meelde? Ta ütleb oma suures „Kellalaulus“:

„Aga taevavägedega
Pole jäädvat seadust teha,
Õnnetusel kerge jalg.“

„Kui nüüd Maarja oma pärja valmis pununud, annab ta selle muidugi Hansule, aga kuhu siis sina, Eeva, omatehtu paned?“ küsib Leo nokkides, kui ta näeb, et pärjad valmis on saamas.

„Kuhu ma ta panen? Ehk surun ta veel armsa isa hallide juuste peale," vastab küsitu kelmilt naeratades, „kus ta ka vist mitte inetuks ehteks ei ole."

„Noh," ütleb seal Walter L. tõsise hääle ja näoga sekka, „eks siis tehke aga, neid Eeva, oma tööd niikaua edasi, kuni viimaks ühe pärjakese ka minu pea jaoks valmis saate, sest mina olen täna iseenesele sõna annud, et ma siit paigast enne ei nihku, kui teie käest oma pärja kätte saanud ei ole."

„No noh," ütleb seal Maarja, „ega minu õel siis ka niisugune kivine süda ole, et ta üht inimest muidu ühe väikese pärja pärast kaua vaevata võiks. Kas pole tõsi, Eeva, sa annad kohe selle esimese, mis sul valmis saab, Walterile, et oma tööst lahti ja metsa alla jalutama saame? — Sooh, mina olengi juba omaga valmis."

Viimaste sõnadega surub ta pärjakese Hansu musta pea peale õieti kindlalt kinni ja tõuseb sealjuures ise püsti.

„Niisugune vanik pane mulle, Maarja, ka kirstu peale," ütleb Hans liigutatud häälega.

„Ah, Hans...," tahab Maarja talle vastata, seal kõlab üks niisugune südamest läbilõikav hääl läbi õhu, metsa põues vastu kostes:

„Maarja, sa ehid üht teist!" ja — sirge noormees kuldsete juustega langeb mäekese jalal, kaasiku serval pikali maha.

„Albert, Albert!" karjatab Maarja vastu ja lendab kui nool mäekesest alla. „Albert, Albert!" hüüab ta sinna jõudes nii meelitava häälega, kuidas seda tema suust veel enne kuuldud pole, noormehe pead oma südame ligi tõstes, tema palet silitades, „Albert, see oli ju mu tädipoeg Hans! Albert, kuule!" hüüab ta talle kõrva sisse, „ma olen su kirjad kätte saanud, ma olen sind suure igatsusega oodanud!"

„Maarja! Kallis, taevalik Maarja!" hüüab seal sügava õnneliku, aga tasase häälega Albert, oma suuri läikivaid

silmi lahti lüües ja — selsamal silmapilgul põleb Maarja suu tema huulte peal.

Punetavail palgeil, säravail silmil vaatavad Eeva, Walter, Ella ja Leo mäekese ülemalt servalt maha, Eeva silmadest tilguvad pärlid rohtu.

„Vaadake ometigi, mis on Hansul viga?" hüüavad seal korraga vanemad, kes mäealusest juhtumusest veel midagi ei tea.

„Mis on Hansul!" hüüab Eeva hele hääl neile järele, ja kõik tõttavad Hansu juurde, kes oma vereoja kõrval pikali maas on, silmad kinni. Kuuldes Hansu nime hüütavat kargab Maarja Alberti juurest, kes nüüd ka jälle jalule tõuseb, üles ja ruttab nüüd niisama mäest üles, kuidas ta esiti oli alla tõtanud.

„Hans, mu armas vaene Hans, ära sure, ära sure mitte nüüd, mitte nüüd! ma ei jõuaks seda kannatada!" palub ta väriseva, valusa häälega Hansu kõrval põlvili maas olles, tema — juba külmi käsi oma käte vahel pigistades ja hõõrudes, enese nägu tema näo üle hoides, et tema palav hingeõhk tema külma palet soojendab. Seal — lööb Hans veel oma silmad lahti ja vaatab korra, hale naeratus huulte ümber, oma surmani armastatud Maarja silmi, siis — käib viimne surmakramp tema kehast läbi, ta sirutab oma liikmed välja ja — tema vaim on siit maapealsetelt võitlemisplatsidelt lahkunud.

Värisevate kätega seab Maarja talle pärjakese, mis tema pea pealt maha kukkunud, jälle pähe, värisevate kätega vajutab ta tema silmalaud kinni, siis tõuseb ta püsti, surub oma mõlemad käed oma pisarates ujuvate silmade peale ja ütleb valusalt: „Miks pidi see kõik niiviisi tulema?" Seal tahab Eeva, kes tema kõrval seisab, oma käed tema ümber lüüa, aga — kaks mehist kätt tulevad õdede vahele ja lahutavad neid.

„Eeva," ütleb Walter Löwenberg, teda oma truud südant vastu surudes, „Eeva, nüüd oled sa oma kohuseid oma õe vastu juba küllalt täitnud, nüüd halasta ka ükskord

minu peale!" Ja tema hääl on nii südamesse tungiv, nii äravõitev, et Eeva nüüd enam vastu panna ei jõua — pole ju seda enam tarviski, kus Maarja juba oma Alberti rinna najale toetub — vaid ennast aga veel kindlamalt sinna kaenlasse surub, kus teda juba isegi kindlasti küllalt hoitakse.

„Maarja, siin sinu armsa tädipoja surnukeha juures vannun ma sulle," ütleb Albert, paremat kätt selge taeva poole tõstes, kuna vasak käsi Maarja ümbert kinni hoiab, mehise häälega, „et sinu rahvast tema eesõigustes, kui siitmaa pärisrahvast austada ja armastada ja talle tema püüdmistes edasi saada igal pool abiks olla tahan. Mu onu surma läbi, kes minu ometigi oma varapärijaks nimetanud, olen ma väga rikkaks meheks saanud. Seda rikkust tahan ma aga, kui sina, Maarja, minuga selles ühes nõus oled, ühe väikese põllumeeste abikassa põhikapitaliks anda, et sedaviisi see raha, mis ometigi rahva käest kokku kogutud, nüüd jälle tema kasuks ära tarvitataks."

„Tänan, Albert!" ütleb seal Maarja selge häälega, läikivate pilkudega Alberti silmi vaadates, „tänan, Albert! nüüd on meie armastusel äravõitmatud toed: vastastikku austamine ja usaldus!"

„Jah, Jumal õnnistagu teid, armsad lapsed!" ütleb seal õdede isa liigutatud häälega, „Jumal õnnistagu teid ja hoidku teid teie ausate elupõhjuste peal kindlad, et teie ühendus teile endale õnneks ja rahvale kasuks igavesti võiks kesta!" Nende isa sõnade all vajuvad mõlemad, nii pikkade ja valurikaste võitlemiste järel nüüd ükskord ometigi ühendatud paarid vanemate ette, kes Hansu peatsis kõrvu seisavad, põlvili maha. Isa paneb oma käed Maarja ja Alberti, ema — Eeva ja Walteri peade peale.

Looduses on vaikus kui jumalikus pühakojas, üksinda kuninglik laulik ööbik laseb oma sügavat armutunnistust kaasikus kõlada, kuna päike veel oma viimast kullatera sadu üle kaasiku, sihttee kaudu ka veel üle imeharuldase perekondliku pildi mäekese otsas välja puistab.

Kuidas nüüd Nurme mõisas esiti kurvad matused, siis pärast kahekordsed pulmad ära peeti, seda paluksin lugejaid ise ära arvata.

Tahtsin oma poolt muidu veel oma armsate eesti õdedega selleks korraks jumalaga jätta, neid veel õieti südamest paludes:

„Ärge pange, kallid õed, kel teile Jumalast andeid, kel teile õpetusi jagatud on, oma küünlaid mitte vakkade alla põlema! Ärge elage kuskil muidu üksinda oma enese lustiks ja rõõmuks siin maa peal ja ärge laske ennast ilmaski muidu kui lilled ehtida ja toita, vaid tuletage enesele alati meelde, et meid meeste *kõrvale* ja sekka loodud *toeks*, *vaimustuseks* ja *lepituseks*, aga *õigel* viisil.

Sellepärast: võidelgem ja tehkem tööd, muidugi oma jõudude mõõdul kui nemad ja ärgem jätkem neid kuhugi *üksinda*, siis ei jäta meid ka Jumal maha, vaid avitab ka *meie sugu* ükskord tema *õigele seisusele*!"

Maarja ja Eeva iseloomude seletuseks mõni sõna.

Jutukene „Maarja ja Eeva" ilmus a. 1881 ja sattus 1903. a. ajakirjas „Lindas", minu enese sünnitises, võimsa arvustaja küüsi, kes õepaarikest nii armutult küünistas, et tast ainult räbalad puruhunniku jaoks üle jäid. Mitte eesti naisterahva tüüpi ei olevat kirjanik neis õdedes kujutanud, vaid ainult nukukesi, kes ühest pidust teise hilpavad jne. jne.

Tol ajal, aulik arvustaja, ei tuntud muud eesti naisterahva tüüpi kui talutüdrukut ja naist, nagu Koidula, Aspe, Pärn neid kirjeldavad niisugusena, kes mehe võimu alla, teenistusse oma iseloomuga täitsa ära kaovad, „supikulbi" juurest sammugi eemale ei tohi astuda jne. Neid olevusi, kes omal kohal muidugi auväärt isikud, ei tahtnud mina meelega kujutada. — Nagu oma terves kirjanduses olen ikka ainult seda ilmutanud, mis ma oma hinges läbi elanud. Ehk ma küll saksa kirjanduse mõju all vaimliselt arenenud, tema seltskonnas kombeliselt olen kasvanud, ei ole ma iialgi midagi ainult järele aimates, ümber luues eestistada võinud. Muidugi ei võinud ma ise ka teine olla kui see, kes saksa kultuuri mõju all selle seltskonna kohaliseks, nagu õestepaar, oli kasvatatud: seal ei maksnud muud kui see, mis sellele seltskonnale omane oli. Ometi olid ka mõned eesti rahva tütardest, kes oma vanemate parema elukorra seisu läbi saksa kõrgema haridusega seltskonda üles võetud, siiski ikka oma hinges eesti lapsed olid, need tundsid endid sellest salajasest põlastusest, mis sakslased

„talutüdrukute“ vastu oma meeles kandsid, haavatud olevat. Ja nende seisukorda, nende vildakut olekut võõra rahva seltskonnas, nende südame haavu tahtsin avalikuks teha ja neid hüüda: tulge parem sealt ära ja katsuge sellega, mis teil sealt paremat ligi tuua on, oma rahva teenistusse astuda. — Inglismaal olid tol ajal noored ohvitserid ja leedid ühenduses nõuks võtnud: vaese töörahva kodudesse minna, et seal ise oma silmaga nende hädasid näha, et siis neile õigel viisil appi tõtata võida. Nii pidi ka minu õestepaar, kes juhtumisi oma eeskujudega Jaanis-Liinas tuttavaks said, tegema. Teist teed ei olnud neil. — Nüüd, kus ka Eestis juba seltskond arenenud, kus etendused, pidud, rongikäigud, tulevärgid enam tundmata asjad ei ole, ei kohku küll vist enam keegi nii hõbepulma pidutsemise üle ära, kuidas tolleaegne arvustaja „püha viha täis kargas“. — Ja et Maarja Lindenthal kui kahjatseja tagasi tuli, Maarja rahvust austades, võis armastus võita. —

Õed pidid enam oma haritud meeste **kõrval** kui tütarlastena rahva elusse mõjuma.

Mis tsensuur maha tõmbas, tuli muidugi jutu põhimõtte kavas suureks puuduseks. Ja pean muidugi ka tunnistama, et: mõni kõrgeandeline, suurema haridusega kirjanik minu motiivist meisterlikumad tolleaegsete eesti haritud naisterahvaste tüübid oleks välja nikerdada võinud, mina aga olen oma südame sunnil teinud, mis olen võinud.

1921. a. **Lilli Suburg.**